

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Állam- és Jogtudományi Szekció

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:

Károli Gáspár Református Egyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

Mit érdekel az a bűnös...?

**A terhelti vallomás és a beszámítási képesség
összefüggései**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/12/07

Nyilatkozat mesterséges intelligencia használatáról

A dolgozat készítéséhez, írásához mesterséges intelligenciát nem használtam.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. A terhelt vallomásának jelentősége	5
2.1. A terhelti vallomás helye a bizonyítás szabályai közt	5
2.2. A terhelti kihallgatás kezdete és a Miranda-figyelmeztetések	9
2.3. A kihallgatás érdemi része: a vallomástétel.....	13
3. A beszámítási képesség fogalma és vizsgálata	16
3.1. A beszámítási képesség jelentése és kategóriái	16
3.2. A beszámítási képesség vizsgálata – az igazságügyi szakértő eljárása	22
4. A korlátozott beszámítási képességgel rendelkező terhelt vallomásának kérdései	26
5. Összegzés.....	35
Felhasznált irodalom	39

1. Bevezetés

A büntetőeljárásban a középkor óta uralkodó nézet volt, hogy a terhelt beismerő vallomása a bizonyítékok királynője, s megléte esetén a további bizonyítás lefolytatása értelmét veszti. Éppen ezért gyakran a bűncselekmény elkövetésével vádolt személyt kínvallatásnak vetették alá, hogy azt a bizonyos nyilatkozatot erővel szerezzék meg együttműködés hiányában. Természetesen ez a barbár gyakorlat sokszor szült igazságtalan, a valósággal meg nem egyező ítéletet, így a jogtudomány fejlődésével szerencsére ezek a módszerek többnyire eltűntek. Bár ma már a kínvallatást számos emberi jogi egyezmény tiltja, sőt a magyar büntetőtörvény is tényállást épített e tilalomra, nem kell olyan messzire tekintenünk a mai világunkban sem, ha példát szeretnénk találni rá. A kontinentális jogterületen a terhelti jogok azonban egyre szélesebbé váltak, s a hatályos eljárási kódexek többsége már az eljárás alanyaként tekint erre a szereplőre. Ebben nagy előrelépést értek el a kriminológia neves képviselői és a bűnügyi tudományok más művelői is. Mára a terhelt jogainak gyakorlását olyan alapvető garanciális szabályok segítik, mint az ártatlanság vételeme, a védelemhez való jog, az önvádra kötelezés tilalma vagy az *in dubio pro reo* elve.

A modern eljárásjogban a terhelti vallomás már nem bír a középkorban jellemző súllyal, ám kiemelt szerepét megőrizte az évszázadok folyamán. A magyar büntetőeljárásról szóló törvény hatályos és korábbi verziói is tartalmazták a terhelti vallomást, mint bizonyítási eszközt. A jelenlegi szabályozás számos kedvezményt is biztosít a terhelt számára, amennyiben beismerő vallomást tesz, így ilyen értelemben a beismerés mégiscsak megőrizte előkelő pozícióját. Erre szemléletes példa, hogy amennyiben a terhelt az előkészítő ülésen – tehát még a tárgyalás előtt – beismeri bűnösségét a vád egészére kiterjedően és ezzel összefüggésben lemond a tárgyaláshoz való jogáról, a büntetőeljárás akár be is fejeződhet. Persze ezt és az ehhez hasonló rendelkezéseket is számos eljárásjogi biztosíték veszi körül, nehogy a terhelt pozíciója sérüljön. A büntető anyagi jog az elkövető vonatkozásában több büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okot ismer. Ezek közül a büntetőeljárásban is jelentőséggel bírhat a kóros elemállapot, mely az érintett személy beszámítási képességére hat. A kóros elemállapot kategóriáját az angolszász jogrendszer „insanity”-ként, míg a német jog pedig „seelischer Störung”-ként ismeri. Láthatjuk, hogy a nyelvi különbségek ellenére a három kifejezés hasonló tartalmat takar, de nem feltétlenül egyezőt. A magyar jogalkotó tágan, rendkívül általánosan közelíti meg a fogalom magyarázatát, annak érdekében, hogy minél több mentális zavar, betegség vonatkozásában alkalmazható legyen, amennyiben azt a terhelt állapota megkívánja.

A beszámítási képességi hiánya a büntetőjogi felelősségre vonás elmaradásához vezet. Ez nem jelenti azt, hogy az eljárás alá vont személy nem bűnös vagy, hogy az általa elkövetett cselekmény nem veszélyes a társadalomra, azonban ezen tényezőket az illető nem képes átlátni. Bár erkölcsi érzékünk lehet azt súgna, – különösen egy kiemelt súlyú bűncselekmény esetében – hogy a terhelt büntetést érdemel, egy olyan személyt szankcionálni, aki magának az elkövetett cselekménynek a természetét sem képes teljesen befogadni, valójában teljesen értelmetlen. A társadalom védelme azonban intézkedéseken keresztül megvalósulhat, a kényszergyógykezelésnek ez lényeges funkciója. De mit érdemel az a bűnös, aki cselekményének következményeit korlátozottan képes felismerni és magatartását ehhez igazítani?

A korlátozott beszámítási képesség a teljesség és a kizártság képzeletbeli szakaszán középtájt helyezkedik el. Az ítélkezési gyakorlatban többnyire problémás egy ilyen terhelt büntetőjogi felelősségének elbírálása, hiszen sok esetben még szakértő segítségével sem vázolható fel egyértelműen az a határvonal, mely a beszámíthatóságának korlátját jelzi. Különös kihívást jelenthet a jogalkalmazónak egy korlátozott beszámítási képességű terhelt nyilatkozatainak érzékelése és felelősségének mértéke nő, ha a vallomás következménye akár az eljárás korai, további bizonyítást mellőző befejeződése is lehet. Vajon a magyar büntetőeljárás szabályai a korlátozottan beszámítható terhelt személyét is megfelelő garanciákkal védik? Egyáltalán milyen betegségek, mentális zavarok járhatnak korlátozott beszámítási képességgel? Kinek a feladatát képezi a terhelt beszámítási képességének vizsgálata? Hogyan viszonyul a terhelti vallomáshoz a joggyakorlat? És mi történik akkor, ha azt a vallomást korlátozottan beszámítható terhelt teszi?

Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy milyen összefüggések vannak a terhelt vallomása és beszámítási képessége között. Először a bizonyítással és a terhelt vallomásával kapcsolatos jogi háttér elemzését végzem el. Ennek körében figyelmet fordítok a terhelti vallomás részletes szabályaira, és a kihallgatáshoz fűződő jogszabályi követelményekre. A hangsúlyt ezt követően a beszámítási képesség és a kóros elmeállapot fogalmára helyezem, melynek során bemutatom azok kategóriáit, a leggyakrabban előforduló mentális állapotokat és áttekintem a beszámítási képesség vizsgálatának módját. Végül a két terület metszéspontjában áttekintem a Kúria álláspontjának segítségével a joggyakorlat egy elemi kérdését: elfogadható-e az előkészítő ülésen a korlátozott beszámítási képességű terhelt váddal egyező, bűnösséget beismerő vallomása?

2. A terhelt vallomásának jelentősége

A büntetőeljárás a büntetőjogi felelősség feltárásának, elbírálásának módja, melynek célja a társadalmi rendet sértő cselekmények elkövetőinek tisztességes módon történő elszámoltatása.¹

A büntetőjogi felelősség megítélése a tényállás megállapításán alapul, s a bizonyítás folyamata vezeti el a jogalkalmazót az igazsághoz, amely alapján az ártatlan felmentésben részesül, míg a bűnöst cselekményéért szankcionálják.

A bizonyítás pedig egy megismerési folyamat, ami törvényben szabályozott eljárásrendben folytatható le, a múltban lezajlott cselekmények, körülmények felderítésére szolgál és melynek jogszerű lebonyolítása az eljáró hatóságok kötelezettsége.² A jogszerű formában lefolytatott bizonyítás hiányában pedig az eljárás megakad és így a büntetőjogi felelősségre vonás zsákutcába fut. De mit is értünk megismerési folyamat alatt? A megismerés elsősorban azon cselekményekre és következményekre irányul, melyek embertől származnak és az anyagi jog szerint tényállásszerűek vagy azok lehetnek, illetve bizonyos előzetes körülményekre, például a terhelt személyi körülményeire.³ A megismerés tehát a bizonyítás és végső soron a büntetőeljárás kulcseleme, sikerességén múlik magának az eljárásnak a diadala.

2.1. A terhelti vallomás helye a bizonyítás szabályai közt

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban Be.) Ötödik része tartalmazza a processzusra irányadó főbb bizonyítási szabályokat, melyeket a jogszabály ötven szakaszban foglal össze. A Be. bizonyítással összefüggő rendelkezései alapján megállapítható, hogy a mai magyar büntetőeljárásban a bizonyítás tanainak sokféle irányzata közül a vegyes rendszer érvényesül. Ezen megközelítés szerint a bizonyítás célja az igazság kiderítése, s ahogy ezt a Be. 163. § (3) bekezdése is kiemeli, a döntés valósághű tényállásra való alapozása. A bíróság az eljárás során tehát minél magasabb bizonyítottsági szint elérésére törekszik, mely a lehető legközelebbi mértékben egyezik az igazsággal, a valósággal.⁴ A jogalkalmazónak az elé tárt bizonyítékok értékelése a vegyes rendszer alapján szabad mérlegelésén alapszik, mely mérlegelésnek kulcsfontosságú korlátja saját meggyőződése, „a gondolkodás törvényei és a

¹ BENCZE Máttyás: A kor színvonalán? - Az új büntetőeljárási kódex válasza a jelen kihívásaira. *Pro Futuro*, 2018/3. 12. o.

² BÉRCES Viktor: A büntetőperbeli bizonyítás alapfogalmainak dogmatikai megközelítései a hazai jogtudományban. *Iustum Aequum Salutare*, 2018/1. 21. o.

³ HÁGER Tamás: A tényállás megállapítása a büntetőperben, a tudati tények megjelenése a tényállásban. *Jura*, 2017/1. 241. o.

⁴ ZSIROS Bettina: Tülbizonyítás mint az igazságkeresés egy anomáliája a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 2022/4. 673. o.

tapasztalati tételek”.⁵ Ez a jogszabály 167. § (3)–(4) bekezdéseiben kerül kihangsúlyozásra, egyrészt azzal, hogy a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító erejük, másrészt pedig azzal, hogy a hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg. A 2017. évi XC. törvény indokolásában azonban röviden olvasható, hogy a Be. szövegében megjelenő „igazság” szó alatt a jogalkotó az anyagi igazság fogalmát érti.

A Be. 163. § (1) bekezdése szerint a bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárás szabályok alkalmazásában jelentősek, azonban az eljárás járulékos kérdéseinek elbírálásában jelentős tényekre is kiterjedhet. A bizonyítás tárgya tehát a jogi értelemben vett releváns tények köre. A tény kifejezés általános értelemben „a valóság folyamatában lezárt szakaszt alkotó esemény, jelenség, mozzanat; olyan, ami a valóságban előfordulhat vagy megtörtént”.⁶ Az, hogy mely tény bír az ügy eldöntése szempontjából relevanciával, a nyomozati szakaszban kevésbé egyértelmű, mégis elmondható, hogy az eljárási cselekmények már az ilyen korai pillanatokban is a bizonyítás elősegítését hivatottak szolgálni. A bírósági szakaszban az előbbihez képest jellemzően kikristályosodik a jelentős tények köre, és „csak azokra a tényekre kell a bizonyítást folytatni, amelyek a vádban szereplő cselekmény jogi megítéléséhez, valamint e releváns tények megállapításához szükségesek, és jelenti azt is, hogy az ítélet indokolásának ilyen tényekre kell kiterjednie”.⁷

A jogtudomány a jelentős tények többféle csoportosítását ismeri, melyek közül a dolgozatomban, a teljesség igénye nélkül a Be. bizonyítási szabályainak alapos bemutatásának céljából a bizonyítandó és a köztudomású tények párosát emelem ki. A törvény 163. § (4) bekezdése listázza, mit nem kell bizonyítani, e felsorolás egyik eleme a köztudomású tények halmaza. Nem kell bizonyítani továbbá azokat a tényeket, melyekről a hatóságnak hivatalos tudomása van, illetve amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben, együttesen elfogadja.

Lényeges rendelkezés a jogszabály 164. § (1) bekezdése, mely a bizonyítás alapvetéseit megfogalmazó Be. 7. §-ával összhangban mondja ki, hogy a vád bizonyításához szükséges tények feltárása, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli. Ezzel a jogalkotó nyomatékosítja az olyan

⁵ PUSZTAI László: *A modern büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 11. o.

⁶ <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=t%C3%A9ny> (Letöltés dátuma: 2024. 07. 27.)

⁷ BH 2001. 458

kiemelkedő alapelvek betartását, mint a bizonyítási teher, a funkciómegosztás és az önvádra kötelezés tilalma.

A Be. 165. § tartalmazza a bizonyítási eszközök taxatív felsorolását. A lista zárt, így a büntetőeljárásban nem lehetséges a releváns tényeket más módon bizonyítani. Ennek alapja az az általánosan elfogadott álláspont, hogy a hatályos felsorolás kimerítő jellegű, a gyakorlatban valójában nem is létezik más bizonyítási eszköz. Bár ezt a nézetet megalapozottnak tartom, nem zárom ki annak lehetőségét, hogy akár a technológia fejlődése miatt, akár a hétköznapi gyorsuló változása okán hamarosan a taxatív lista esetében is innovációra lesz szükség. Az is egyértelműnek bizonyul, hogy ahogy a jogrendszer egészében, úgy a büntető anyagi és eljárásjogban is esszenciális a jogbiztonság magasfokú érvényesülése, egy zárt felsorolás ilyen értelemben garanciális szereppel bír. A bizonyítási eszközök között az általános csoportosítás alapján megkülönböztethetünk személyi és tárgyi jellegűeket, melyekből a bizonyítandó tény megismerhetővé válhat. A differencia alapja a bizonyíték, a bizonyító tény eredete, mely a terhelt vallomása tekintetében egyértelműen személyi jellegű. Ehhez igazodva a jogalkotó a terhelt vallomását, mint bizonyítási eszközt a tanúvallomás és szakvélemény, vagyis a személyi bizonyítási eszközök között helyezi el.

A törvényben olvasható felsorolás olyan értelemben újszerű, hogy a terhelt vallomása korábban nem a második helyen szerepelt a bizonyítási eszközök között. Vajon ezzel kívánta felhívni a törvényalkotó a bizonyítási eszköz megnövekedett jelentőségére a figyelmet a Be. újra alkotásakor? A változtatás mögött rejlő megfontolás valódi oka ismeretlen, valószínűleg nem húzódik meg benne egy új dogmatikai tétel létrehozása a jogalkotó részéről.⁸ A Be. sorait böngészve leginkább kézenfekvő magyarázatnak az látszik, hogy ezt a sorrendiséget a személyi bizonyítási eszközök közti elhelyezés indokolja.

A terhelt vallomása rendkívül különleges szereppel bírhat a bizonyító tények tekintetében. Mire adott személyből terhelt válik, addigra a hatóságok legalább megalapozott gyanúval bírnak arra vonatkozóan, hogy ő követte el az általuk felderített bűncselekményt. Erre utal a Be. által létrehozott „bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy” eljárásjogi kategóriája is. Az ártatlanság vélelmének alapelvét nem sértve, érdemes figyelembe venni, hogy az előbbiekből adódóan valószínűnek mutatkozik, hogy a büntetőeljárás alanyai közül a terhelt az a személy, aki a büntetőeljárás tárgyát képező bűncselekmény elkövetéséről a legtöbb és legpontosabb információval, ismerettel rendelkezik. Ebből adódóan a terhelt vallomása a nyomozás irányait, a nyomozati cselekmények elvégzését alapvetően meghatározza. A terhelt

⁸ ERDEI Árpád: Újjítások, találmányok, felfedezések a büntetőeljárás bizonyításban. *Belügyi Szemle*, 2018/3., 14. o.

vallomásának jelentősége így nemcsak az ártatlanság vagy bűnösség kérdésében bír jelentőséggel, hanem az egyéb releváns körülmények tekintetében is, mint a saját személyi körülményei vagy a bűncselekmény elkövetésének egyéb részletei.⁹ Ez a vallomás így a gyakorlatban a bizonyítási eszközök közt fennálló egyensúlyt, egyenlőséget könnyedén felrúgja pótolhatatlan mivolta miatt.

A Be. 183. § (1) bekezdése alapján a terhelt vallomásának minősül a terhelt minden olyan, a büntetőeljárásban a terhelti figyelmeztetés utáni, bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság előtt tett, illetve ezeknek címzett szóbeli vagy írásbeli közlése, amelyben a bizonyítás tárgyára vonatkozó tényt állít. Az angolszász jogrendszertől eltérően a „vallomás” kifejezés használatának nincs determináló jellege a terhelti nyilatkozata tartalmát illetően.¹⁰ A terhelt vallomásában beismerheti és tagadhatja is a bűncselekmény elkövetését. Felmerül a kérdés, hogyan bízhatnak az eljáró hatóságok a terhelt szavában? Mennyi valóságtartalom fűződik az eljárásban gyanúsított, illetve vádolt személy vallomásához – annak tartalmától függetlenül?

A Be. rendelkezései között nem található olyan norma, mely a terhelt részére a büntetőeljárás során igazmondási kötelezettséget ír elő, azonban azt sem tartalmazza, hogy kifejezetten joga van hazudni. A terhelt vallomásának így legfőbb és mondhatni egyetlen korlátja a hamis vád tilalma, melyet a Be. 185. § (1) bekezdésének d) pontja úgy fogalmaz meg, hogy a terhelt más bűncselekmény elkövetésével hamisan nem vádolhat, kegyeleti jogot hamis tényállítással nem sérthet. A terhelt tehát nem köteles igazat mondani, de valótlan állításainak az előbbi mezsgyén belülről kell szorítkozniuk.

A Be. 183. § (2) és (3) bekezdése garanciális szabályokat tartalmaz a terhelt vallomástételével összefüggésben. A (2) bekezdés arról rendelkezik, hogy ha a terhelt vallomást kíván tenni, a vallomástétel lehetőségét biztosítani kell. A vallomástétel jog, ellenben nem kötelesség. Ez a gondolat a jogalkotó részéről nemcsak ebben a szabályban fedezhető fel, hanem meghatározó eleme a terhelti figyelmeztetésnek, melynek részleteire a későbbiekben térek ki.

A Be. 183. § (4) bekezdése kimondja, hogy a terhelt beismerése esetén – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – be kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is. A terhelt beismerő vallomása főszabály szerint tehát nem bír olyasfajta szupremáciával a bizonyítási eszközök között, hogy a hatóságok általi megszerzése esetén ne legyen szükség további bizonyítékokra. A jogszabály szövegéből így egyértelműen következik, hogy bár a terhelt vallomása – különösképpen a beismerése – valóban kiemelt jelentőségű a gyakorlatban, a büntetőeljárás eldöntésére

⁹ SZALAI András: A terhelt nyilatkozatának bizonyító ereje a hatékony védekezés szempontjából. *Eljárásjogi Szemle*, 2016/2., 38. o.

¹⁰ SZALAI: *i.m.* 38. o.

önmagában nem alkalmas. Azt se szabad azonban elfelejteni, hogy a terhelt vallomástétele szigorú eljárásrendben történik, melynek csak maradéktalan betartása mellett válik bizonyítékként felhasználhatóvá a vallomás.

2.2. A terhelti kihallgatás kezdete és a Miranda-figyelmeztetések

„A kihallgatás a leggyakoribb és a legjelentősebb nyomozási cselekmény, amely a Be. által meghatározott alakiságok és biztosítékok mellett a személyi jellegű bizonyítékok megszerzését szolgálja, és pedig azáltal, hogy a kihallgatott (gyanúsított, sértett, tanú) a bűncselekményről szerzett legjobb tudomásának megismerését teszi lehetővé.”¹¹ A terhelt kihallgatására az eljárás során több alkalommal is lehetőséget nyújt a jogszabály, így a fenti meghatározással ellentétben a kihallgatás nemcsak nyomozati cselekményként értelmezhető. Beszélhetünk gyanúsított-i kihallgatásról, melyet a Be. 385. §-ban ír le. A 385. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy ha a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján meghatározott személy megalapozottan gyanúsítható bűncselekmény elkövetésével, őt a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség a XXX. fejezet szerint gyanúsítottként kihallgatja. A bizonyítási cselekmények között sorolja fel a jogalkotó a 208. §-ban megtalálható helyszíni kihallgatás intézményét, mely vonatkozhat a terheltre és a tanúra egyaránt. A Be. 502. § (3) bekezdése az előkészítő ülésen teszi lehetővé a bíróság részére a terhelt kihallgatását, míg a Be. 522. § (1) bekezdés alapján az elsőfokú eljárásban a bizonyítási eljárás a vádlott kihallgatásával kezdődik. A terhelt ezeken túl a másodfokú eljárás során is kihallgatható, amennyiben bizonyításnak van helye. Az előbbiek közül a terhelt helyzetének szempontjából az előkészítő ülésen a bűnösségre kiterjedő és váddal egyezően tett beismerő vallomása – valamint ehhez társuló, a tárgyaláshoz való jogáról lemondó nyilatkozata – a legfontosabb, ugyanis ennek elfogadhatósága esetén a bíróság tárgyalás nélkül hoz bűnösséget megállapító ítéletet. A terhelt számára ez egyszerre lehet kedvező és előnytelen, jelentősége éppen ezért nem elhanyagolható.

A Be. 184-187. §-ai között találhatóak rendelkezések az eljárási cselekmény menetével összefüggésben, mely a fent leírt esetek mindegyikére vonatkozik általánosságban. A terhelt kihallgatása a törvény szövege alapján formális és érdemi részre tagolódik, akárcsak a korábbi 1998. évi XIX. törvény rendelkezéseiben.¹² A kihallgatási formális része alatt a terhelt

¹¹ BÁRÁNY Boglárka: A büntetőeljárás kihallgatás és meghallgatás összehasonlítása. *Belügyi Szemle*, 2015/2. 94. o.

¹² JUNG Eszter: A Miranda-figyelmeztetés helye és szerepe a magyar büntetőeljárásban. In: JUNG Eszter (szerk.): *Büntetőjogi Tanulmányok XI.* MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2010. 62. o.

személyazonosságának megállapítását és a terhelti figyelmeztetések közlését, míg az érdemi rész alatt magát a vallomástételt értjük.

A jogalkotó a Be. 184. § (1) bekezdésében határozza meg a terhelti kihallgatás kezdetének pillanatát. A jogszabály akképp fogalmaz, hogy a terhelt kihallgatása személyazonosságának és elérhetőségének megállapításával és ellenőrzésével kezdődik. Ennek részletesebb magyarázatát a 184. § (2) bekezdése tartalmazza, mely felsorolja, hogy a terheltnek mely adatairól kell nyilatkoznia, amik személyét azonosítják és a vele történő kapcsolattartást biztosítják. A kihallgatás formális szegmense a terhelt személyazonosságának megállapításán túl felöleli a terhelti figyelmeztetést is, melynek jelentős szerepére a vallomás bizonyítékként való felhasználása terén már utaltam.

A terhelti figyelmeztetés a jogtudományban Miranda-elvként is ismert, mely az Amerikai Egyesült Államokban az 1966-os *Miranda v. Arizona* ügy kapcsán került kimondásra. Az eset terheltjének nevével fémjelzett szabály a terhelti jogok érvényesülésének elemi lépéseként nyilvánította ki, hogy a hatóság köteles a terheltet a kihallgatás kezdetén tájékoztatni a jogairól.¹³ A döntés alapján a Miranda-figyelmeztetés öt elemre bontható, melyeket a tájékoztatásnak tartalmaznia kell: a hallgatáshoz való jog; a terhelt által elmondottak ellene történő felhasználhatósága; a védővel való konzultáció joga; a rászoruló terhelt részére a kirendelt védőjével való egyeztetés joga és a jogainak érvényesítése az eljárás bármely szakaszában.¹⁴ Az aktuális szóhasználat szerint, szűkebb értelemben, ma már Miranda-elv alatt csupán a terhelt hallgatáshoz való jogára történő figyelmeztetést értjük.

A terhelti figyelmeztetéssel kapcsolatos gyakorlatot számos más döntés finomította tovább, annak érdekében, hogy az valódi szerepét betölthesse és ne csupán üres alkotmányos elv legyen. Így nem elég a terhelt számára felolvasni az említett felvilágosítást, a hatóságoknak ugyanis bizonyítaniuk kell, hogy a figyelmeztetés elhangzott és azt az érintett megértette, mivel vallomását ebben az esetben tartják teljesen elfogadhatónak.¹⁵ Ebből következett az is, hogy a tényleges megértés végett meghatározásra kerültek azok a személyi jellemzők és eljárással összefüggő kérdések, melyekből megállapítható, hogy a terhelt képes átlátni helyzetét, felismerni az esetleges joglemondásának következményeit. Ilyen személyi paraméterek többek között az érintett életkora, iskolázottsága, családi körülményei, míg a megvizsgálandó eljárási

¹³ MEZŐ Annamária: A terhelt vallomásának szerepe a büntetőeljárásban. *Debreceni Jogi Műhely*, 2012/3., 112. o.

¹⁴ ROGERS, Richard–HARRISON, Kimberly S.–SHUMAN, Daniel W.–SEWELL, Kenneth W.–HAZELWOOD, Liza L.: An Analysis of Miranda Warnings and Waivers: Comprehension and Coverage. *Law And Human Behavior*, April 2007, Volume 31. 178. o.

¹⁵ HELMS, Jeffrey L.: Analysis of the Components of the Miranda Warnings. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 2007, Volume 7. 60. o.

kérdések közé tartozik például a büntetőeljárás tárgyát képező bűncselekmény jellegének és a vádnak terhelt általi ismerete vagy a kihallgatás körülményei.¹⁶

A magyar jogtudomány számára korántsem ismeretlenek az általam ismertetett gondolatok, hiszen bizonyos elemei a terhelti figyelmeztetésnek már a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvényben is fellelhetők voltak.¹⁷ A hatályos szabályozásban szintén megtalálhatjuk a terhelti figyelmeztetés tartalmát, az eszközlésének módjához fűződő instrukciókat a Be. 185. § (1) bekezdésében.

A Be. 185. § (1) bekezdés a) pontja rendelkezik a Miranda-figyelmeztetés öt klasszikus eleme közül a hallgatás jogáról. A terheltnek joga van hallgatni a kihallgatás során, azonban tehet beismerő vallomást, vagy valahol a két véglet közt fellelhető tartalmú nyilatkozatot is. Utóbbi például akkor fordulhat elő, ha a kihallgatás során valamely kérdésekre megtagadja a válaszadást, míg bizonyosakra nem. A terhelt tulajdonképpen bármikor meggondolhatja magát, a vallomástétel megtagadása után is szabadon tehet vallomást vagy éppen a megkezdett vallomástételt sem köteles befejezni. A vallomástétel és hallgatás közti választás a terhelt eljárásbeli érdekei alapján dől el. Általánosságban elmondható, hogy a terhelt hallgatása esetén a hatóságok nem ártatlanságára következtetnek, nincs olyan eljárásjogi korlát, mely miatt ne lehetne a hallgatást a terhelt terhére értékelni.¹⁸ A hallgatás tehát nem biztosít semleges helyzetet a terhelt részére, s így a joggyakorlásból könnyedén hátránya származhat.¹⁹ Az eljáró hatóság, különösen a nyomozati szakban a hallgatás jogára történő figyelmeztetést többféle módon is előadhatja, attól függően, hogy mi bizonyul előnyösnek az eljárási érdekek alapján. A figyelmeztetés hangneme sugallhatja, hogy a vallomástételt érdemes lenne megtagadni és épp ellenkezőleg azt is, hogy a terhelt a vallomástétel megtagadásával a védekezés egy módjáról mond le.²⁰ Pont ezért érdemes lenne ez utóbbit a terhelti figyelmeztetés szövegének részévé tenni, hiszen a terheltnek mondhatni érdekében áll a legtöbb esetben vallomást tenni számos okból. Például a vádemelés előtt, vagy helyett számára kedvező ügyészi intézkedés történhet, továbbá a beismerő vallomást a bíróság enyhítő körülményként értékeli, valamint megnyitja az utat az ilyen esetekre szóló külön eljárások felé is, a terhelt tényleges ártatlansága esetén pedig tagadása segítheti a bizonyítással összefüggő eljárási cselekmények elvégzését.²¹ A beismerő

¹⁶ Uo. 60. o.

¹⁷ JUNG: *i.m.* 2010. 60. o.

¹⁸ TÓTH Andrea Noémi–HÁGER Tamás: A terhelt vallomása a büntetőeljárásban bírósági szakaszában, egyes eljárási szabályok megítélése. *Miskolci Jogi Szemle*, 2013/2. 85. o.

¹⁹ Lásd: BÁRD Károly: A hallgatás ára. *Fundamentum*, 2005/3. 5-16. o.

²⁰ BÓCZ Endre–FINSZTER Géza: *Kriminálisztika joghallgatóknak*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 151. o.

²¹ MEZŐ: *i.m.* 113. o.

vallomás megléte ezen túlmenően már az előkészítő ülésen lehetővé teszi az eljárás érdemi befejezését. Meglátásom szerint, a fentiek alapján kevés olyan eset merül fel, amikor a terheltnek valóban a hallgatás szolgálja az érdekeit a büntetőeljárásban.

A Be. 185. § (1) bekezdés b) pontja szintén a hallgatáshoz való joggal áll szoros összefüggésben. A terheltnek ugyanis elengedhetetlen tisztában lennie azzal, hogy a vallomástétel megtagadása nem akadályozza az eljárás előbbre vitelét. Hasonlóan lényeges az is, hogy a terhelt joggyakorlását a hallgatása nem érinti, ilyen értelemben a vallomástétel megtagadásából hátrány nem érheti.

A Be. 185. § (1) bekezdés c) pontja a terhelt vallomástétele esetén bír relevanciával az előző ponttal ellentétben. Amit a terhelt mond, illetve rendelkezésre bocsát, az felhasználható bizonyítékként, azonban nem feltétlenül ellene. Az „ellene” kifejezés kimaradása a mondatból arra irányul, hogy a terhelt által feltárt körülmények, nemcsak terhére, hanem javára is értékelhetők.²²

A Be. 185. § (1) bekezdés d) pontja a terhelt vallomásának a korábbiakban kifejtett abszolút korlátját tartalmazza. A hamis vád és a kegyeleti jog hamis tényállítással történő megsértése nem jogszerű, legyen bármilyen szorult helyzetben a terhelt. Bár a terhelti figyelmeztetés tartalmáról részleteiben ennyit olvashatunk a jogszabályban, a Miranda-elvek összes elemét fellelhetjük más helyen a törvényben. A terhelt jogait ugyanis a Be. 39. § (1) bekezdése tartalmazza, köztük a védő meghatalmazásának és a vele való ellenőrzés nélküli tanácskozás jogát is. A kirendelt védő szükségességéről és indítványozásáról a Be. 46. §-a rendelkezik, valamint alapelvi szinten is megjelenik a Be. 3.§-ában. A terhelt joggyakorlásáról szintén több helyen találhatók szabályok a terhelti jogoktól kezdve, arra még a terhelti figyelmeztetésben is történik utalás a Be 185. § (1) bekezdés b) pont esetében.

A 185. § további bekezdései a terhelti figyelmeztetés eszközlésének részleteiről adnak utasításokat a hatóságok részére. A Be. 185. § (2) bekezdése meghatározza, hogy a figyelmeztetést a nyomozás, az első- és másodfokú eljárás folyamán megvalósuló első kihallgatáskor kell közölni a terhelttel. Amennyiben újabb bűncselekmény elkövetésével történő gyanúsítás történik, a figyelmeztetést is meg kell ismételni. Lényeges a 185. § (3) bekezdése, mely kimondja, hogy a terhelti figyelmeztetést és az arra adott választ jegyzőkönyvbe kell venni. Ahogy arra a Miranda-figyelmeztetések rövid ismertetése során utaltam már, az eljárásjogi jogintézmény célját akkor képes beteljesíteni, amennyiben azt a

²² JUNG: *i.m.* 2010. 61. o.

hatóságok következetesen alkalmazzák és a terhelt annak tartalmát kétséget kizáróan és teljeskörűen megérti. A magyar büntetőeljárás ezt a jegyzőkönyvbevétellel kívánja garantálni, melynek elmaradása súlyos jogkövetkezménnyel jár: bizonyos kivételektől eltekintve a terhelt vallomása ez esetben bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe. A főszabálytól való eltérésre a Be 185. § (4) bekezdése alapján két lehetőséget ad a törvény. Az első esetben a terhelt folytatólagos kihallgatáson van jelen a védőjével és az eljárás során korábban már részesült terhelti figyelmeztetésben. A második esetben a terhelti figyelmeztetés a kihallgatás során később hangzik el és vallomását a terhelt ezután is fenntartja. Kitűnik, hogy a Be. 185. § (4) bekezdés a) és b) pontjaiban megnevezett kivételek tekintetében a terhelt végső soron a figyelmeztetés tartalmának ismeretében tesz vallomást vagy azt később az alapján tartja fenn.

A Miranda-figyelmeztetés szerepe tagadhatatlanul kiemelkedő a büntetőeljárásban. Garanciális jellege nemcsak a terhelti joggyakorlást mozdítja elő, hanem ennek okán alapjaiban befolyásolja az eljárás alakulását. Bár tekinthető a kihallgatás formális részének is, meglátásom szerint akár egyfajta válaszvonalként is felfogható, hiszen a terhelti figyelmeztetés az a jogintézmény, mely elválasztja a felhasználható és a fel nem használható terhelti vallomást, illetve meghatározhatja, hogy a terhelt miképpen dönt: tagad, hallgat vagy beismer.

2.3. A kihallgatás érdemi része: a vallomástétel

A személyazonosság megállapítása és a terhelti figyelmeztetés elhangzása után lép át a kihallgatás az érdemi vallomástétel szakaszába. A jogalkotó a Be. 186. §-ban részletezi a vallomástétel folyamatát. A 186. § (1) bekezdése szerint a figyelmeztetés közlését követően a terheltet személyi, családi és vagyoni körülményeiről kell megkérdezni. Ennek oka több oldalról megfogható, hiszen ezek a büntetéskiszabásnál jelentőséggel bírhatnak, enyhítő körülményként szolgálhatnak. Idetartoznak például a terhelt családi és egészségi állapota vagy jövedelmi viszonyai. Ezek megkérdezése után a Be. 186. § (2) bekezdés arról rendelkezik, hogy a terheltnek módot kell adni arra, hogy vallomását összefüggően előadhassa, ezután intézhetők hozzá kérdések. Ha a terhelt vallomása a korábbtól eltér, ennek okát tisztázni kell.

A terhelt vallomása a gyanúsított kihallgatás során alapvetően négyféle lehet: beismerő, részleges beismerő, teljes feltáró jellegű beismerő vagy tagadás.²³ Az egyszerű beismerés esetén a gyanúsított csak a bűncselekmény elkövetésére irányuló kérdésekre ad igenlő választ, a részleges beismerés esetén pedig csak a tényállás bizonyos részei tekintetében tesz beismerést.²⁴

²³ BÉRCES Viktor: A terhelt vallomásának értékelése és a beismerő vallomás jelentősége, különös tekintettel a hazai joggyakorlatra. *Kúriai Döntések*, 2023/1. 181. o.

²⁴ Uo. 181. o.

Ehhez képest a teljes feltáró jellegű beismeréssel a tényállás minden lényeges eleméről részletes vallomást tesz és a hatóság által feltett kérdésekre is kimerítően válaszol.²⁵ A tagadás természetesen azt jelenti, hogy nem ismeri el a bűncselekmény elkövetését és ennek megerősítésére vagy további információt szolgáltat vagy nem tesz nyilatkozatot.²⁶ Hasonlóan alakulnak ezek a kategóriák az elsőfokú bírósági tárgyaláson tett vallomás esetén is, azonban ott még a ténybeli és bűnösségre kiterjedő beismerés alapján is van különbség. Ennek relevanciája abban is megmutatkozik, hogy bizonyos eljárásjogi jogintézmények alkalmazásához szükséges a bűnösségre kiterjedő beismerés is, ilyen például az előkészítő ülésen váddal egyezően tett, bűnösségre kiterjedő beismerő vallomás és a tárgyaláshoz való jogról lemondás elfogadása, illetve az egyezség jóváhagyása.

A Be. 186. § (3) bekezdése szabályozza a kihallgatáson alkalmazott kérdezési technikák során betartandó korlátozásokat. A 186. § (3) bekezdés szerint a terheltnek nem tehető fel olyan kérdés, amely a választ magában foglalja vagy a feleletre útmutatást tartalmaz; a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmaz vagy valótlan tény állítását foglalja magában.

A Be. XXX. fejezetében található utolsó, 187. § a terhelt vallomásának felhasználhatóságáról szól, amennyiben az egy másik eljárási pozícióból ered vagy azt más ügyben tette. A törvény 187. § (1) bekezdése alapján a terheltnek az ügyben korábban tett vagy más ügyben tanúként tett vallomása akkor használható fel, ha a tanúvallomásról készült jegyzőkönyvből a tanúzási figyelmeztetés és az arra adott válasz egyértelműen kitűnik. Az eljárási szabályok betartása tehát ekkor is elengedhetetlen, akárcsak a 187. § (2) bekezdés esetében, amikor a terhelt más ügyben tett vallomásának felhasználhatóságáról szól a jogszabály.

A terhelt vallomása a személyi bizonyítási eszközök egyike. Különlegessége abban rejlik, hogy attól az eljárási szereplőtől származik, akiről a hatóságok megalapozottan vélik, hogy a büntetőeljárás tárgyát képező bűncselekmény elkövetője. A terhelt személyét számos bástya öleli körül a Be.-ben, igyekezve ezzel előmozdítani jogainak gyakorlását. A terhelt által tett vagy épp nem tett vallomás alapjaiban határozza meg az eljárás folyását és későbbi előrehaladását. A terhelt vallomása egyszerre segítheti és hátráltathatja a büntetőeljárást, míg magának az érintettnek sem minden esetben könnyű elhatározás a vallomástétel vagy annak megtagadása. Bár a mai jogi környezetben a terhelt vallomása már levetkőzte a bizonyítékok királynője jelzőt, jelentősége napjaink gyakorlatában is vitathatatlan. Kiemelt rendeltetését azonban csak akkor képes betölteni bizonyítási eszközként, ha a terhelt beszámítási képessége

²⁵ Uo. 181. o.

²⁶ Uo. 181. o.

egy bizonyos szintet elér. A büntetőeljárásban ugyanis előfordul, hogy az eljárás alá vont személy elemállapota okán beszámítási képessége sem teljes. Milyen kategóriái és esetei vannak a beszámítási képesség korlátozottságának vagy kizártságának? És mi is az a bizonyos szint, ami szükséges ahhoz, hogy a terhelt vallomása értékelhető legyen?

3. A beszámítási képesség fogalma és vizsgálata

A modern televíziózás világában közismert krimisorozatok és filmek gyakran ismételt mondatai között szerepel a sztárügyvéd azon védekezése, hogy ügyfele nem volt beszámítható a szörnyűséges büntett elkövetésekor. Számtalanszor figyelhetjük meg azt a jelenséget is, hogy tipikusan a rendkívül brutális elkövetési módú vagy az antiszociális személyiségzavarral küzdő személyeket hozzák összefüggésbe a beszámíthatósággal. Helyesnek bizonyulhatnak az efféle laikus megközelítések? Megragadható a beszámítási képesség lényege ezeken keresztül?

3.1. A beszámítási képesség jelentése és kategóriái

A beszámíthatatlan állapot definíciója a magyar nyelvben „az az állapot, melyben valaki nem ura elhatározásának, cselekvéseinek”.²⁷ A büntető anyagi jog szerint egy személy akkor beszámítható, ha a cselekményének következményeit képes felismerni és ennek megfelelő magatartást végezni.²⁸ Ezt a jogtudomány a felismerési és az akarati képesség fogalmaival kívánja jellemezni. A felismerési képesség arra vonatkozik, hogy az elkövető képes a cselekményének következményeit átlátni. Az akarati képesség arra utal, hogy az elkövető képes az akaratának megfelelő magatartás tanúsítására. A két elem együttes teljesülése esetén lesz az érintett személy beszámítható, míg ezek egyikének vagy mindegyikének hiánya vagy korlátozottsága esetén a beszámíthatóságot górcső alá kell venni.

A Be. alkalmazza a beszámítási képesség kifejezést rendelkezései között, döntően két jogintézmény tekintetében. A jogszabály mind az előkészítő ülésen való váddal egyező, bűnösségre kiterjedő beismerő vallomás bíróság általi elfogadását, mind az egyezség jóváhagyását feltételekhez köti. Ezek egyike az, hogy a terhelt beszámítási képesége és beismerésének önkéntessége iránt ésszerű kétely nem mutatkozik. Amennyiben a bíróság a feltétel fennállásnak hiányában fogadja el a nyilatkozatot vagy adja jóváhagyását, a Be. 608. § (1) bekezdés h) pont és a 738. § (5) bekezdés a) pont szerinti eljárási szabálysértést valósít meg. A beszámítási képesség fogalmának alapvetései különösen a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben meghatározott büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok rendszerének oldaláról világíthatók meg.

A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok olyan körülmények, melyek miatt az elkövető már az elkövetés időpontjában sem büntethető vagy cselekménye nem büntetendő. Az objektív okok következtében a cselekmény nem lesz büntetendő, mivel a bűncselekmény fogalmi elemei

²⁷

<https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=besz%C3%A1m%C3%ADthatatlan> (Letöltés dátuma: 2024. 09. 15.)

²⁸ FEHÉR Lenke: *Elmebetegség – Büntetőjog - Beszámíthatóság*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1993. 73. o.

közül a társadalomra veszélyesség kritériuma nem teljesül. Ehhez képest a szubjektív okok csoportja az elkövető személyében rejlő körülményeket veszi figyelembe, ezeket azonban az objektív okokkal ellentétben mindig vizsgálni kell egyedi esetenként az adott elkövetőre vetítve.²⁹ A szubjektív okok csoportjában a jogtudomány ismeri és használja a beszámítást kizáró okok fogalmát, melyek közé a Btk. által tartalmazott okok közül idesorolhatók a gyermekkor, a kóros elmeállapot, valamint a kényszer és fenyegetés. Jelen dolgozat témájából kifolyólag a beszámítást kizáró vagy korlátozó okok közül a kóros elmeállapot esetét vizsgálom, mivel a megfogalmazott problémafelvetés kifejezetten ehhez kötődik.

A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok fennállását az elkövető esetében az elkövetés időpontjára vetítve szükséges vizsgálni és nem a büntetőeljárás során bír relevanciával anyagi jogi szempontból. Természetesen az eljárás folyamán beállt ilyen jellegű állapot is értékelésre kerülhet a büntetéskiszabás körében. A felsorolt okok közül két olyan eset van, amely többnyire és életszerű megközelítést alkalmazva nemcsak az elkövetéskor, hanem a büntetőjogi felelősségre vonás időpontjában is fennállhat, mégpedig a gyermekkor és a kóros elmeállapot. A kóros elmeállapotnak a büntetőeljárás során is kiemelkedő eljárásjogi kérdései vannak, azonban már nemcsak anyagi jogi fogalomként. Példának okáért a kóros elmeállapotú terhelt eljárásban való részvétele esetén a Be. 44. § c) pontja alapján kötelező a védelem, továbbá a Be. 435. § (3) bekezdés c) pontja szerint a vádat csak ügyész képviselheti a tárgyaláson.

Az egyes beszámítással összefüggő okok között még egy további lényeges elhatárolási ponttal szűkítem vizsgálatom tárgyát. Ahogy azt fentebb többször is megfogalmaztam, a büntethetőségre ható okok kizáró vagy korlátozó jellegűek lehetnek. A kizáró okok esetében az elkövető nem büntethető, míg a korlátozó okok fennállása esetén a büntetés korlátlan enyhítését teszi lehetővé a törvény. A leírtak alapján kitűnik, hogy a legnagyobb nehézséget azon kérdéskör okozhatja, melyben az elkövetőnél a kóros elmeállapot, mint büntethetőséget korlátozó ok fennáll, mind az elkövetés időpontjában, mind a büntetőeljárás lefolyása során. Emellett az is ide sorolható, amikor a terhelt kóros elmeállapota az elkövetés után alakul ki és fennáll az eljárás alatt is, ezt az esetet a Be. 394. § (1) bekezdés b) pontja kötelező eljárás felfüggesztési okként szabályozza.

²⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény miniszteri indokolása 212. o. <https://www.parlament.hu/irom39/06958/06958.pdf> (Letöltés dátuma: 2024. 09. 15.)

A Btk. miniszteri indokolása szerint a kóros elmeállapot „a beszámítási képességet kizáró, vagy korlátozó pszichikus állapot”.³⁰ A jogszabály 17. §-ban ezt a kifejezést az „elmeműködés kóros állapotaként” találhatjuk meg. De mi tekinthető az elmeműködés kóros állapotának?

A jogalkotó a kóros elmeállapotok tekintetében alkalmazhatja a konkrét esetek megjelölését vagy az általános definíció szabályozási technikáját is. A német Strafgesetzbuch 20. §-a tartalmazza a lelki zavarokkal összefüggő beszámíthatatlanság szabályait. A német jogalkotó például négy kategóriát jelöl meg, melyek a kóros mentális zavar, a mélyreható tudatzavar, a gyengeelméjűség, illetve az egyéb súlyos mentális zavar.³¹ A hatályos Btk. a német, illetve a korábbi magyar szabályozással ellentétben mellőzi a lehetséges állapotok megjelölését, melyek a fogalom körében értékelhetők.³² Úgy vélem, a hatályos Btk.-ban található szabályozási mód kedvezőbb a terhelt büntetőjogi felelősségének elbírálása szempontjából, mivel lehetővé teszi az egyedi esetekre vonatkozó egyéni megítélést a sokszínű betegségek és állapotok körében. A joggyakorlatban leggyakrabban előforduló esetek az elmebetegség, a gyengeelméjűség, a szellemi leépülés, a tudatzavar és a személyiségzavar.³³ A téma ítélezés által mára alaposan kimunkált kérdéskörét képezi az ittasság és a bódultság értékelése a kóros elmeállapot kategóriájában. Az ittas állapot egyes típusai bizonyos esetekben beletartozhatnak az elmeműködés kóros állapotaként leírt jelenségekbe. Idesorolhatók a patológiás részegség és a rendszeres alkoholfogyasztás miatt kialakult elmebetegségek is, mint az ebből eredő dementia vagy a paranoia.³⁴ Az említett esetekben a kóros elmeállapot ügyben történő alkalmazását megkövetelő tudatborulás alakulhat ki az elkövetőknél csekély mennyiségű alkohol hatására, ezért képeznek kivételt, amennyiben nem önhibából származnak.³⁵

Az elmebetegség gyűjtőfogalma alatt többféle mentális zavart értünk, melyek leggyakrabban a skizofrénia, a paranoia vagy a mániás depresszió. Az előbbi két állapot a pszichotikus zavarok kategóriájába tartozik, mely alatt széles skálán mozgó különböző elmeműködésbeli rendellenességekre gondolunk. A pszichotikus zavarok között szerepel olyan, mely gyógyíthatatlan és olyan, amelyből teljeskörűen lehetséges a gyógyulás, illetve a betegség

³⁰ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény miniszteri indokolása 213. o. <https://www.parlament.hu/irom39/06958/06958.pdf> (Letöltés dátuma: 2024. 09. 15.)

³¹ <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (Letöltés dátuma: 2024. 10. 13.)

³² GYULAY Dániel: A tudati oldal elemzése, különös tekintettel az emberölés tényállására. In: ÁDÁNY Tamás–SZILÁGYI Pál (szerk.): *‘Do ut des’ Műhelytanulmányok a PPKE JÁK hallgatóitól.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara, Budapest, 2016. 17. o.

³³ BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész.* ORAC Kiadó Kft., Budapest, 2022. 225-227. o.

³⁴ KALAPOS Miklós Péter: Pszichiátria, forenzikus pszichiátria és társadalom. *Psychiatria Hungarica*, 2014/1. 87. o.

³⁵ Uo. 87. o.

mögött meghúzódó okok, annak súlyossága is sokféle lehet.³⁶ A csoportba tartozó zavarok jellemző tünetei a zavartság, a személyiség egységének hanyatlása és a valóságtól való teljes vagy részleges eltávolodás.³⁷

A zavarok „legjellegzetesebb képviselője” a szkizofrénia. A pszichózis rendkívül általánosan megfogalmazva kiterjed az érintett személy érzékelésére, viselkedésére és gondolkodására, ezek torzulását okozza. Pontos definiálása szinte lehetetlen, egyrészt abból kifolyólag, hogy a betegség a pszichotikus zavarok összes jellemzőit képes produkálni, másrészt mert a tudomány képviselői ezen változatosságból kifolyólag nem tudják egyértelmű kereteit meghatározni. A széttagoltság és az eltérő megítélések olyannyira kirajzolódnak, hogy korábban nyolcvanegy különböző fogalom is létezett a jelenség leírására.³⁸

A szkizofréniát háromféle tágon meghatározott tünetcsoport jellemzi. A pozitív tünetek közé sorolhatók az észlelési zavarok, melyek döntően hallucinációban testesülnek meg, vagyis olyan valóságosnak vélt külső hatások, melyekhez létező ingerek nem kapcsolódnak.³⁹ Idetartoznak a gondolkodás zavarai, melyek tartalmi vetülete a téveszmékben, különösen azok üldöztetési és befolyásoltatási típusaiban nyilvánul meg, formai oldalát pedig a bizarr, összefüggéstelen logikai kapcsolatok kreálása, a zavart beszéd jellemzi.⁴⁰ A hiánytünetek közé sorolható az érzelmek fakulása és a szociális kapcsolatok kimerülése, míg a pszichomotoros tünetek a mozgás rendezettségét befolyásolják, ez utóbbinak jellegzetes elemei a szokatlan grimaszok és a különböző kényszerselekmények.⁴¹ A betegségben szenvedőkre különösen jellemző a betegségbelátás hiánya, az érintett nem képes annak elfogadására, hogy beteg, viselkedését nem érzi problémásnak.⁴² A szkizofréniával kapcsolatban a kifejtettek alapján a legnehezebb kérdéskör a betegség változatosságából fakadó nagyfokú kiszámíthatatlanság, mely büntetőjogi felelősségre vonásuk és a büntetéskiszabás tekintetében bír kiemelt jelentőséggel.

A paranoid pszichotikus zavar a paranoia fogalmának legszélsőségesebb esete. A betegség gyógyíthatatlan formája hosszú, éveken át tartó előzményekhez köthető és súlyos esetben szkizofréniává is alakulhat.⁴³ A zavar a téveszméken alapszik, a beteg bizonyos témában a kialakult téveszméjét valóságos elemekkel támasztja alá, azokat a tényeket válogatja ki, melyek

³⁶ FEKETE Mária–DR. GRÁD András: *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak*. HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002. 232. o.

³⁷ Uo. 233. o.

³⁸ FERNEZELYI Bori–LÉGMÁN Anna: A szkizofrénia társadalmi narratívái. *Esély*, 2003/6. 40. o.

³⁹ FEKETE–DR. GRÁD: *i.m.* 236–237. o.

⁴⁰ Uo. 238–241. o.

⁴¹ Uo. 243. o.

⁴² BELLAVICS Mária Zsóka: A fiatalok bünelkövetők körében leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek. *Magyar Rendészet*, 2021/2. 105. o.

⁴³ FEKETE–DR. GRÁD: *i.m.* 261. o.

tévképzetét bizonyítják, erősítik, fenntartják. A külvilág számára a paranoid pszichotikus zavarban szenvedő ember nehezen felismerhető, csak akkor válik egyértelművé amikor teljesen eluralja az érintett életét.⁴⁴

Az elmebetegségek körében kiemelendő a bipoláris zavar, másnéven mániás depresszió kérdésköre is, mely az előzőekben kifejtett betegségekhez hasonló formát képes öltetni. A mániás depresszió egy olyan állapot, mely esetében két epizód váltakozik a beteg életében, a depresszió és a mánia. A depressziós periódus az egyszerű depresszió tüneteivel írható le, a beteg melankolikus és negatív szemléletű, gyakran fáradékony és erőtlén. Ehhez képest a mánia valójában nem az öröm túlsordulásáról szól, hanem a határtalan jókedvről és önbizalomról, mely gyakran társul kritikátlan gondolkodással, hirtelen feltörő ötletekkel, kiszámíthatatlan viselkedéssel és agresszív magatartással.⁴⁵

Az ún. gyengeelméjűség vagy mentális retardáció biológiai hátterű, a születéskor vagy gyermekkorban bekövetkező károsodás, mely alacsony értelmi képességet okoz, fogyatékossgal jár.⁴⁶ A károsodás mértéke alapján beszélhetünk enyhe, közepes, súlyos és nagyon súlyos retardációról. Míg az enyhe és a közepes fokozatok esetén a betegek szociális vagy nyelvi képességeiben érezhető a külvilág számára a tanulási nehézség szindróma, addig a súlyos és nagyon súlyos kategóriákban gyakran az önellátás ellehetetlenül és a beszédképesség is számottevően korlátozott.⁴⁷

A szellemi leépülés, idegen szóval dementia jobbra időskorban jellemző betegség, mely az érintett gondolkodására, memóriájára hat, feledékenységük gyakran a mindennapi életben elvégzendő teendőkre fejt ki korlátozó hatást. A betegek személyisége eltompul, a mentális hanyatlásuk visszafordíthatatlan.⁴⁸ A szellemi leépülés két konkrét előfordulási formája az Alzheimer-kór és a vaszkuláris dementia. Kialakulásuknak hátterében nem csupán az életkor állhat, befolyásolhatják azt genetikai tényezők, fizikai aktivitás, iskolázottság, illetve egyes gyógyszerhatóanyagok.⁴⁹

A kóros állapotok által bemutatott utolsó két típusa a tudatzavar és a személyiségzavar. A tudatzavar átmeneti állapot, melyben az adott személy külvilágról és önmagáról való érzékelése elhomályosul, beszűkül. A személyiségzavar folyamatosan fennálló állapot, mely összetett

⁴⁴ Uo. 260. o.

⁴⁵ BELLAVICS: *i.m.* 103. o.

⁴⁶ DR. SZILÁGYI Anikó: Igazságügyi orvostan a büntetőjogi gyakorlatban. Debrecen, 2009. 40. o.

⁴⁷ CSERNYIKNÉ DR. PÓTH Ágnes (szerk.)–FOGARASI Mihály (szerk.): *Kriminálpszichológia*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006. 133. o.

⁴⁸ Uo. 131.o.

⁴⁹ CHEN, Jen-Hau – LIN, Kun-Pei – CHEN, Ching-Yen: Risk Factors for Dementia. *Journal of the Formosan Medical Association*. October 2009, Volume 108. 755. o.

magatartászavarral jár, mely során a személyiségvonások szélsőségeket mutatnak, s ez áthatja az észlelést, a gondolkodást és az emberi kapcsolatokat.⁵⁰ A büntetőjog szempontjából a leginkább feltűnő fajtái a paranoid, a borderline és az antiszociális személyiségzavar.

A paranoid személyiségzavar a korábban ismertetett paranoid pszichotikus zavarhoz képest a paranoia gyűjtőfogalmának enyhébb pólusán helyezkedik el. Tüneteik szinte megegyeznek, azonban a személyiségzavar esetében a téveszmék hiányoznak.⁵¹ A borderline vagy másképpen határeseti személyiségzavar elnevezése arra utal, hogy elszenvedője a személyiségzavar és a pszichózis határán billeg súlyos tünetei miatt. A borderline személyiségre a labilitás jellemző, ami kiterjed hangulatára, énképére, terveire és kiismerhetetlen magatartása gyakran jár erős érzelmi vagy dühkitörésekkel.⁵² Az antiszociális személyiségzavar a köznyelv által pszichopátiaként emlegetett zavar, mely kifejezés szinonimaként való használata tudományos környezetben téves. A legtöbb bűnelkövető ebben a gyógyíthatatlan személyiségzavarban szenved. Az antiszociális személyiség ingerlékeny és impulzív, nem szorong, nem érez büntudatot, érzéketlen és manipulatív.⁵³

Az elmeműködés kóros állapota alatt számos betegséget, mentális zavart érthetünk, melyek közül az előzőkben bemutatottakkal találkozhat a jogalkalmazó a leggyakrabban. Az egyes kóros állapotok leírásából is már egyszerű következtetni arra, hogy amennyiben a terhelt valamelyiktől szenved, az a beszámítási képességére kizáró vagy korlátozó hatással bírhat. A szkizofrénia szinte mindig kizárja a beszámítási képességet, azonban a többi esetben nem fogalmazható meg általánosságban bevált tétel. A paranoia körében például a korlátozott beszámítási képesség fennállása valószínű, ám előfordulhat, hogy annak az adott cselekmény vonatkozásában nincs hatása. A gyengeelméjűség azért okozhat nehézséget, mert az értelmi képesség egyrészt nem egysíkú, másrészt a konkrét kérdés – melyre kiterjedően vizsgálandó – is lényeges körülménynek bizonyulhat.⁵⁴ A bipoláris zavar esetében a mániás epizódokban a beszámítási képesség gyakran kizárt. A személyiségzavarok számos fajtája közül a paranoid és a borderline általában hatással van a beszámítási képességre, döntően azt korlátozó módon. A legkülönlegesebb megítélés alá az antiszociális személyiségzavar esik. Ahogy azt kiemeltem, a bűnelkövetők jelentős részét érinti a személyiségzavar, ám a joggyakorlatban – elsősorban a

⁵⁰ FEKETE – DR. GRÁD: *i.m.* 155. o.

⁵¹ Uo. 162. o.

⁵² CSERNYIKNÉ DR. PÓTH – FOGARASI: *i.m.* 138. o.

⁵³ Uo. 139. o.

⁵⁴ FEHÉR: *i.m.* 112. o.

szakértői vélemények hatására – ez a beszámítási képesség körében hiába kerül megállapításra, azt nem tüntetik fel kizáró vagy korlátozó okként.

A kóros elmeállapot körébe tartozó betegségek, mentális zavarok fennállásáról és annak konzekvenciáiról az ügyben eljáró hatóság dönt, ám nem csupán saját belátása alapján. A kóros elmeállapot léte szakkérdést képez, melynek vizsgálatához igazságügyi szakértő kirendelése szükséges. De hogyan jár el az igazságügyi szakértő? Milyen út vezet az elkészült szakvéleményhez?

3.2. A beszámítási képesség vizsgálata – az igazságügyi szakértő eljárása

Napjainkban az igazságszolgáltatás területén egyre inkább előtérbe kerül az igazságügyi szakértői munka. A hatóságok kompetenciája a jogkérdések elbírálásra vonatkozik, azonban az eljárások során szaporodnak azok az elbírálandó kérdések, melyekhez szakmai hozzáértés szükséges. A jogalkalmazótól az egyre sűrűsödő szakterületek átlátása nem elvárható, így ezen kérdése tekintetében kénytelen segítséget igénybe venni. Ez a helyzet hívja az eljárásba a szakértőt, aki a megítélendő szakkérdéshez illeszkedő tudásával szakvéleményben fejt ki álláspontját és segíti ezzel a hatóság munkáját. Ennek megfelelően a Be. 188. § (1) bekezdése kimondja, hogy ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni. A jogszabály 188. § (2) bekezdése pedig arról rendelkezik, hogy a büntetőeljárásban szakvéleményt az igazságügyi szakértőkről szóló törvényben meghatározottak szerint szakértő vagy eseti szakértő adhat. A szakkérdésekben történő eljárás céljából rendszerint igazságügyi szakértőt rendel ki a hatóság. Az igazságügyi szakértővé válás feltételeit és részleteit az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX törvény (a továbbiakban: Szaktv.) és kormányrendeletek határozzák meg. Leegyszerűsítve igazságügyi szakértő az a személy lehet, aki akként szerepel az igazságügyi szakértők névjegyzékében egy meghatározott szakterületre vonatkozóan. Az igazságügyi szakértő szerepének különlegessége abban rejlik, hogy saját szakismereteit jogi keretekben kell értelmeznie úgy, hogy a szakma és a jog által használt meghatározások gyakran igencsak különböznek.⁵⁵

Amennyiben a terhelt elemműködésének, mentális állapotának vizsgálata válik szükségessé a büntetőeljárásban, kétféle szakértő közreműködésére merülhet fel igény, az igazságügyi pszichiáter és az igazságügyi pszichológus szakértő. A látszólag néhány betű eltérésű szavak

⁵⁵ NEDOPIL, N.: Forensische Psychiatrie. *Fortschritte der Neurologie Psychiatrie*. 2007/3. 174. o.

között valójában érdemi különbség van, azonban a hétköznapi gondolkodásban a két foglalkozás gyakran összemosódik. A pszichológus a büntetőeljárásban a vizsgálandó személy mentális működését, személyiségét és képességeit tárja fel, mellyel megállapíthatja a bűnelkövetéshez vezető kockázati tényezőket.⁵⁶ A pszichológus szakértő emellett a vallomások megbízhatóságának értékelésében játszik szerepet, a gyakorlatban leginkább gyermekek kihallgatása esetén veszik igénybe.⁵⁷ Ehhez képest pszichiáter szakértő az, aki pszichiáter szakorvosi képzettségű és emellett igazságügyi pszichiáter szakképzést is végzett.⁵⁸ Az igazságügyi pszichiáter szakértő az a személy, aki a büntetőeljárás során elmeorvosi vizsgálatot végezhet. Amennyiben a terhelt beszámítási képességének vizsgálata szükségessé válik, az egyúttal igazságügyi pszichiáter szakértő bevonásának nélkülözhetetlenségét is jelenti. Lényegesnek tartom azonban kiemelni, hogy az igazságügyi pszichiáter nemcsak szakértőként kerülhet büntetőügyek közelébe, ugyanis feladatai között szerepel például a büntetés-végrehajtási intézetekben vagy a kényszergyógykezelés intézkedés végrehajtása körében az elítélt kezelése, gondozása is.⁵⁹

Amikor a hatóságnak alapos oka van feltételezni, hogy a terhelt beszámítási képessége kizárt vagy korlátozott, az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 17. § (1) bekezdés alapján két igazságügyi elmeorvosszakértőt, vagy egy igazságügyi pszichiáter és egy igazságügyi orvosszakértőt rendel ki ennek vizsgálatára. A több szakértő kötelező eljárásának eseteit a korábbi Be. tartalmazta, azonban a hatályos szabályokban márcsak a szakértőkkel összefüggő normák rendelkeznek róla. A kirendelt igazságügyi pszichiáter szakértő társszakértőként bevonhat az eljárásba igazságügyi pszichológus szakértőt,⁶⁰ de a beszámítási képesség kérdéskörének vizsgálata a pszichiáter feladata. A hatóság a szakértő számára kérdéseket fogalmaz meg, melyeket meg kell válaszolnia a szakvéleményében. Ebben az esetben a kérdések arra irányulnak, hogy a terhelt a bűncselekmény elkövetésének időpontjában rendelkezett-e, valamint jelenleg rendelkezik-e beszámítási képességgel, az kizárt vagy korlátozott-e és amennyiben az utóbbi eset áll fenn, milyen mértékű a korlátozottság. A szakértő a vizsgálatát és szakvéleményét ezen alapvető

⁵⁶ VILICS Tünde: Kriminálpszichológia és kriminálpszichológus. *Magyar Rendészet*. 2020/4. 225. o.

⁵⁷ ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2007. 167-168. o.

⁵⁸ DR. BARAN Brigitta–DR. CZOBOR Pál–DR. FEKETE Szabolcs–DR. SOMOGYI Andrea–DR. GAZDAG Gábor: Hogyan lehetne az igazságügyi pszichiátriát vonzóbbá tenni? *Orvosi Hetilap*. 2023/35. 1375. o.

⁵⁹ DR. BARAN–DR. CZOBOR–DR. FEKETE–DR. SOMOGYI–DR. GAZDAG: *i.m.* 1375. o.

⁶⁰ KURIS Kinga: Az elmeorvosszakértők szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel az emberöléssel kapcsolatos ügyekre. In: ÁDÁNY Tamás–SZILÁGYI Pál (szerk.): *'Do ut des' Műhelytanulmányok a PPKE JÁK hallgatóitól*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara, Budapest, 2016. 25. o.

kérdések mentén alakítja ki, így rendkívül lényeges, hogy a kirendelő szerv megfelelő módon tegye fel azokat. Általánosságban véve a szakértő vizsgálata során klinikai szempontok szerint állapítja meg a fent részletesen ismertetett pszichopatológiai tüneteket és ezek alapján állít fel diagnózist.⁶¹ Ezen túlmenően tanulmányozza a terhelt személyiségét, környezetét és cselekményéhez való kapcsolatát.⁶²

A szakértő a terhelttel való találkozás első alkalmával az időszerű elmeállapotát vizsgálja és ideális esetben ezen egyszeri alkalmon felállítja diagnózisát is.⁶³ Amennyiben egy alkalommal nem dönthető el, hogy a terhelt milyen elmeállapottal bír, a bíróság a Be. 195. § alapján elrendelheti legfeljebb 2 hónap időtartamra a terhelt megfigyelését.⁶⁴ Azt szem előtt tartva, hogy a korábban felvázolt kórképek többsége nem azonos módon jelenik meg minden egyes betegnél, igencsak logikusnak mondható, hogy a hosszabb időtartamú megfigyelés indokolt lehet. A szakértő vizsgálata meglehetősen széleskörű, kiterjed a terhelt mentális működésének minden aspektusára. Górcső alá veszi érzékelését, a külvilággal és más emberekkel való viszonyát, beszédét, gondolkodását, önképét, esetleges mentális zavar fennállását, gyengeelméjűségét, és az ezek alapján kapott ismeretek alapján készül el a szakvélemény.⁶⁵

A hatóság az elkészült szakvélemény alapján, illetve amennyiben szükséges, a szakértő meghallgatása után határoz a terhelt beszámítási képességének teljességéről, korlátozottságáról vagy kizártságáról. Míg a kontinentális jogrendszerben – ahogy a fentiekből kitűnik – a beszámítási képességgel összefüggő döntés szakmai érveken alapszik, az angolszász jogrendszerben ez nem minden esetben mondható el. Példának okáért az Amerikai Egyesült Államokban hiába alakítottak ki ilyen elveken nyugvó tesztek, az esküdtszék a beszámíthatóság kérdésében inkább morális megfontolások alapján dönt.⁶⁶ Magyarországon a szakvéleményhez kötöttség miatt ez a probléma fel sem merülhet.

A hatóság tehát a szakértő közreműködése után, a kapott szakvélemény segítségével készen áll a terhelt beszámítási képességével kapcsolatban a döntéshozatalra. Amennyiben a beszámítási képesség teljes, az eljárás zavartalanul folyik tovább. A beszámíthatatlanság esetén az eljáró hatóság többféleképpen reagálhat, annak függvényében, hogy mely eljárási szakban járunk: a Be. 381. § (1) bekezdés c) pontja szerint a feljelentést elutasítja, a 394. § (1) bekezdés b) pont

⁶¹ Uo. 25. o.

⁶² Uo. 25. o.

⁶³ DR. DOMÁN Augusztia: Az igazságügyi orvosszakértő feladatának nehézségei a beszámítási képességet illetően. *Büntetőjogi Szemle*. 2019/1. 35. o.

⁶⁴ Uo. 35. o.

⁶⁵ KURIS: i.m. 28. o.

⁶⁶ BARTOL, Curt R.–BARTOL, Anne M.: *Introduction to Forensic Psychology: research and application*. Sage Publications, Inc., 2019. 179. o.

alapján az eljárást felfüggeszti vagy a 398. § (1) bekezdés d) pontnak és a 484. § (1) bekezdés d) pontnak megfelelően az eljárást megszünteti, illetve az 566. § (1) bekezdés d) pontra hivatkozva felmentő ítéletet hoz. De mi történik akkor, ha a terhelt beszámítási képessége csupán korlátozott a büntetőeljárás folyamán vagy az elkövetés időpontjában és a büntetőeljárás alatt egyaránt? Köthető például vele egyezség? Elfogadható a korlátozott beszámítási képességű terhelt bűnösséget beismerő, váddal egyező vallomása? Ilyen és más hasonló kérdés vetődik fel a terhelti vallomás és a beszámítási képesség összefüggéseit vizsgálva.

4. A korlátozott beszámítási képességgel rendelkező terhelt vallomásának kérdései

A korlátozott beszámítási képesség fogalmát nem ismerte el mindig a jogtudomány, azonban évszázados fejlődés révén mára bevetté vált. A korlátozott beszámíthatóság abban határolható el a beszámíthatatlanságtól, hogy a terhelt cselekményéért részlegesen felelős, mivel felismerési és akarati képességgel rendelkezik, azonban ezek egyike hiányzik vagy mindkettő töredékes. A beszámítási képesség korlátozottsága alapvetően háromféleképpen jelenhet meg az eljárásban. A leggyakoribb eset, hogy a terhelt kóros elmeállapota korlátozó módon hat a beszámíthatóságra az elkövetés időpontjában és az eljárás idején is. Ez a kóros elmeállapot jellegéből adódik, a 3. fejezetben bemutatott betegségek többsége ugyanis nem gyógyítható, legfeljebb kezelhető. A második lehetőség, hogy a terhelt az elkövetés időpontjában korlátozottan, míg az eljárás alatt teljesen beszámítható. A harmadik variáció, hogy a terhelt beszámítási képessége az elkövetés időpontjában teljes és utóbb válik korlátozottá. Amennyiben a kirendelt igazságügyi pszichiátorszakértő szakvéleménye alapján a terheltről megállapítja, hogy a bűncselekmény elkövetésének időpontjában beszámítási képessége korlátozott volt, a büntetés vele szemben a Btk. 17. § (2) bekezdése alapján korlátlanul enyhíthető. A szakértő azonban a terhelt aktuális elmeállapotát is vizsgálja minden esetben, így egyáltalán nem ritka, hogy az eljárás alá vont személy a bíróság előtt állva is csupán korlátozottan beszámítható. A terhelt jogainak érvényesülése a korlátozottság mértékétől függően ebből kifolyólag akadályba ütközhet, ezért is szabályozza az esetkört a Be. 44. § c) pontja akképp, hogy már önmagában a kóros elmeállapot megléte is előírja a kötelező védelmet. A terhelt egyik legfontosabb nyilatkozata a büntetőeljárásban a vallomása, melynek irányait dolgozatom korábbi részében ismertettem. Természetesen az is nehézséget okozhat, ha a terhelt nem tesz vallomást vagy tagad, ám érdekes módon egy fő eljárásjogi probléma éppen beismerő vallomásához fűződik.

A terhelt ugyanis két esetben is tehet úgy az eljárás korai szakában bűnösséget beismerő vallomást, hogy az tárgyalás nélkül az eljárás jogerős befejezését eredményezheti, illetve fellebbezési joga is korlátozottá válik ennek eredményeképp. Az egyik esetkör az előkészítő ülésen tett váddal egyező, bűnösséget beismerő vallomás és a tárgyaláshoz való jogról lemondás, míg a másik az egyezség, melyet az ügyészséggel köthet. Jogosan merülhet fel a kérdés, hogyha a terhelt kóros elmeállapotú, tehát kötelező a védő részvétele az eljárásban, akkor miért sérülne bármilyen joga, ha azok gyakorlásában hozzáértő szakmabeli támogatja?

Meglátásom szerint kétséges arra alapozni egy ilyen horderejű kérdést, hogy a védő minden ilyen esetben kellően felkészült, átlátja az ügy részleteit és képes arra, hogy ügyfelének a lehető

legkedvezőbb eredményre vezető tanácsot adja vagy védenca akaratát érvényesítse. Így még ebben az értelemben is kulcsfontosságú, hogy a terhelt képes legyen egy ilyen nyilatkozat következményeinek belátására és ebben a körben akaratát érthetően és egyértelműen ki tudja nyilvánítani. A területi korlátok okán a két kiemelt esetkör közül részletesen az előkészítő ülésen tett beismerő vallomást vizsgálom meg és erről fejtem ki álláspontomat.

A Be. 499. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az előkészítő ülés a vádemelés után a tárgyalás előkészítése érdekében tartott nyilvános ülés, amelyen a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtheti a váddal kapcsolatos álláspontját és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában. A vádlott kihallgatása azonban szűk⁶⁷ebb irányú, mivel a Be. 502. § szerint az kifejezetten a beismerésre, valamint a büntetéskiszabási körülményekre terjed ki. Az előkészítő ülésen való beismerés azért is örvendő kiemelt népszerűségnek, mert megtörténte esetén az ügyész által a vádiratban tett ún. mértékes indítvány tartalma – a benne foglalt büntetés vagy intézkedés, illetve annak mértéke vagy tartama – a bíróságot döntéshozatalában köti, azoknál súlyosabb szankcióval nem sújthatja a vádlottat.

Az előkészítő ülésen a vádismertetést követően a bíróság kihallgatja a terheltet. A terhelti figyelmeztetés – melyet már az előkészítő ülésre szóló idézés is tartalmaz – ebben a körben sem maradhat el. A Be. 500. § (2) bekezdése szerint a Be. 185. §-ban foglalt általános alapfigyelmeztetésen túl a bíróság figyelmezteti a vádlottat arra is, hogy beismerheti bűnösségét abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek, és a beismeréssel érintett körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról. Figyelmezteti még arra is, hogy ha a bíróság a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem vizsgálja. A terhelti figyelmeztetések után a Be. 502. § (5) bekezdése szerint a bíróság kérdést intéz a vádlotthoz, hogy beismeri-e bűnösségét a vád tárgyává tett bűncselekményben.

Ha vádlott a bűnösségét beismeri és e körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság megvizsgálja, hogy a terhelt ezen nyilatkozatát elfogadja-e. A Be. 504. § (2) bekezdése határozza meg a beismerő vallomás elfogadásának feltételeit, vagyis, hogy egyrészt a vádlott e nyilatkozatának természetét és elfogadásának következményeit megértette, másrészt, hogy a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik, harmadrészt, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű és azt

⁶⁷ JUNG Eszter: Gondolatok az előkészítő ülésről. In: JUNG Eszter (szerk.): *Büntetőjogi Tanulmányok XX.* MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2020. 298. o.

az eljárás ügyiratai alátámasztják. A bíróság a feltételek fennállásának vizsgálata után kétféle döntést hozhat: elfogadja vagy az elfogadást megtagadja.

Amennyiben a meghatározott feltételek fennállnak, a Be. 504. § (3) bekezdése szerint végzésével elfogadja a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát. Ezután az eljárás annak függvényében folyik tovább, hogy van-e akadálya az ügy előkészítő ülésen való elintézésének. Ha nincs további akadály, a bíróság az ügyész és a védő felszólalása után ítéletét az előkészítő ülésen is meghozhatja. Ha az ügy nem intézhető el az előkészítő ülésen, a vádirati tényállás megalapozottságára és bűnösség kérdésére bizonyítási indítvány vagy a bizonyíték kirekesztésére vonatkozó indítvány nem terjeszthető elő, így hiába folyik tovább az eljárás, ebben a tekintetben a beismerés elfogadásával rögzülnek a keretek. Összegezve, amennyiben a bíróság elfogadja az előkészítő ülésen a terhelt beismerő vallomását és tárgyaláshoz való jogáról történő lemondását, az eljárásban mindenhogy bűnösséget megállapító ítélet születik.

A joggyakorlatban a korlátozott beszámítási képességű terhelt által az előkészítő ülésen tett bűnösséget beismerő vallomással összefüggésben fogalmazódott meg egy igencsak lényeges kérdés: elfogadható-e a korlátozott beszámítási képességű terhelt vallomása a Be. 504. § (2) bekezdés b) pontja alapján? A probléma a Be. hatálybalépése óta éles vitát váltott ki a magyar jogtudomány képviselői és a jogalkalmazók körében is, sokan a beismerő vallomás elfogadhatóságának kizártsága mellett érveltek,⁶⁸ így a Kúria is állásfoglalásra kényszerült.

Az esetkör korántsem ismeretlen, a határozatokat böngészve számos esetben szolgál ezen indok jogorvoslati kérelem alapjául.⁶⁹ A Kúria a Bfv.I.887/2021. számú felülvizsgálati eljárásban is hasonló problémával foglalkozott. Az ügyben az igazságügyi szakértő a terhelt beszámítási képességének közepes fokú korlátozottságát állapította meg, azonban a bíróság az előkészítő ülésen a terhelt beismerő vallomását elfogadta. A szakvélemény alapján a terhelt enyhe mértékű értelmi fogyatékossgal rendelkezik, mely korlátozta őt a bűncselekmény elkövetésének időpontjában, továbbá vallomástételi képességére is hasonlóan hatott.⁷⁰ A Legfőbb Ügyészség az előterjesztett felülvizsgálati indítványban arra hivatkozott, hogy a bíróság törvénysértő módon fogadta el a terhelt beismerő vallomását, mind a beszámítási képesség, mind a nyilatkozatának természetét és elfogadása következményeinek megértése vonatkozásában,

⁶⁸ Lásd: BELOVICS Ervin: Az előkészítő ülés szerepe a 2017. évi XC. törvényben. In: Molnár Gábor Miklós–Koltay András: *Bonus Iudex, Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából*. Pázmány Press, Budapest, 2018. 47. o.

⁶⁹

<https://ekta.birosag.hu/anonimizalt-hatarozat-pdf/?birosagName=K%C3%BAria&ugyszam=Bfv.887/2021/7&azonosito=b1ad99c8-b5ba-46e5-89c9-78e229f94faf> (Letöltés dátuma: 2024. 10. 18.)

⁷⁰ Bfv.I.887/2021/7. 6. o. [31]

ezzel a Be. 608. § (1) bekezdés h) pontjában foglalt abszolút eljárási szabálysértést valósított meg.⁷¹ A Kúria indokolása alapján az előkészítő ülésen az eljáró bíróságnak meg kell győződnie arról, hogy a terhelt „képes-e a büntetőeljárásban saját érdekeit felismerni és annak megfelelően nyilatkozni.”⁷² Ezen kötelezettség alól a bíróságot nem mentesíti, hogy az előkészítő ülésen az ügyész és a védő is jelen van.⁷³ Az ügyben a jegyzőkönyv nem tartalmazta részletesen a terhelt vallomását, azonban a büntetéskiszabási körülmények kapcsán tett nyilatkozata és az igazságügyi pszichiáterszakértői vélemény alapján egyértelműen észszerű kétely merült fel beszámítási képességét illetően.⁷⁴ A Kúria megállapította, hogy a terhelt beismerő vallomásának elfogadásakor a Be. 608. § (1) bekezdés h) pontjába ütköző abszolút eljárási szabálysértés történt.

Egy ezzel a kérdéskörrel foglalkozó másik, a Bfv.III.76/2024/10. számú határozatában a Kúria a szintén a Legfőbb Ügyészség által benyújtott felülvizsgálati indítvánnyal összefüggésben boncolgatta a problémakört. Az indítványban a Legfőbb Ügyészség hivatkozott arra, hogy az előkészítő ülésről készült rövidített jegyzőkönyv nem tartalmazza a terhelt saját megfogalmazású beismerő vallomását, melynek hiányában a Be. 504. § (2) bekezdés a) pontja nem vizsgálható megfelelően.⁷⁵ Ebből kifolyólag a Legfőbb Ügyészség álláspontja szerint nem állapítható meg, hogy a bíróság milyen konkrét és egyedi szempontok alapján fogadta el végzésével a beismerő vallomást.⁷⁶ Az eljáró bíróság a tárgyalás előkészítése körében beszerezte a terhelt egy korábbi ügyében hozott ítéletét, melyben megállapításra került, hogy akkoriban érzelmileg labilis személyiségzavarban szenvedett, mely azonban nem korlátozta felismerési és akarati képességét.⁷⁷ A két bűncselekmény elkövetési ideje között majdnem egy év telt el, mely alapján az eljáró bíróság kimondta, hogy az új eljárásban a terhelt beszámítási képességét illetően észszerű kétely nem mutatkozott. Ezzel egyetértve ebben az ügyben a Kúria úgy rendelkezett, hogy eljárási szabálysértés nem történt.

A terhelti vallomás és a korlátozott beszámítási képesség összefüggéseit a Kúria elvi szinten a Bt.II.1.399/2020/7. számú ítéletében munkálta ki, melyben a joggyakorlatra irányadó megállapításokat tett egy törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslati eljárás keretében. A legfőbb ügyész törvénysértés megállapítására irányuló indítványában arra hivatkozott, hogy

⁷¹ Bfv.I.887/2021/7. 2. o. [3]

⁷² Bfv.I.887/2021/7. 6. o. [16]

⁷³ Bfv.I.887/2021/7. 6. o. [17]

⁷⁴ Bfv.I.887/2021/7. 5. o. [27]

⁷⁵ Bfv.III.76/2024/10. 2. o. [7]

⁷⁶ Bfv.III.76/2024/10. 8. o. [2]

⁷⁷ Bfv.III.76/2024/10. 6. o. [40]

amennyiben a terhelt beszámítási képessége korlátozott, az önmagában észszerű kétely felmerülését eredményezi. Ebből kifolyólag a Be. 504. § (2) bekezdés b) pontjában foglalt bűnösséget beismerő vallomás elfogadhatóságának feltétele, vagyis, hogy a terhelt beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik, nem teljesül.

A Kúria az eljárásjogi kérdést teleologikus és nyelvtani értelmezéssel közelíti meg, nemcsak a Be. szövegét, hanem a jogszabály indokolását is áttekintve. Vizsgálata elsősorban arra irányul, hogy interpretálható-e a Be. alapján a beszámítási képességgel összefüggésben fennálló észszerű kétely az 504. § (2) bekezdés b) pontjában leírt feltétel tekintetében. Ez a szókapcsolat kifejezetten sem a törvény indokolásában nem olvasható,⁷⁸ és magából a jogszabályszövegből sem következik nyelvtani értelmezéssel. A Kúria következtetése alapján a kétely a beszámítási képességet illetően akkor áll fenn az eljárásban, ha az nem tisztázott.⁷⁹ Ilyen helyzetre említhető példaként, ha a terhelt beszámítási képességének kizártsága vagy korlátozottságra nem került megállapításra, annak vizsgálata elmaradt, azonban az eljárás ügyirataiból annak lehetősége, hogy a vádlott nem vagy csupán korlátozottan beszámítható, nem zárható ki.⁸⁰ Ezen levezetés után mondja ki határozatának legfontosabb rendelkezését, vagyis, hogy „a terhelt beszámítási képességének korlátozottsága tehát – önmagában és feltétlenül – nem zárja ki a beismerő nyilatkozat elfogadásának a Be. 504. § (2) bekezdés b) pont első fordulatóban írt feltétele megvalósulását és ekként a beismerő nyilatkozat bíróság általi elfogadását.”⁸¹ A Kúria Büntető Kollégiuma joggyakorlat elemző csoportjának 2021.EI.II.JGY.B.1. számú véleménye szintén erre a határozatra utal annyival, hogy az ebben kimunkált elvek a joggyakorlat számára iránymutatók.⁸²

Bár a Kúria határozatában eldöntötte, hogy a korlátozott beszámítási képességű terhelt vallomása elfogadható, a kérdés megítélése továbbra is vegyes. Egyrésről, amennyiben a korlátozottan beszámítható vádlott beismerő vallomását nem lehet elfogadni, az az eljárás felesleges elhúzódsát és a bűnügyi költség mértékének növekedését okozhatja. Egy kifejezetten egyszerű megítélésű ügyben tehát kíméletes eredményt is jelenthet a terhelt számára, hiszen az eljárás időtartamának rövideége, illetve a költségek csökkenése az ő érdekeit is szolgálja, nemcsak a bíróságot tehermentesíti. Ennek ellenére a korlátozott beszámítási

⁷⁸ Lásd: <https://jogkodex.hu/doc/2460571> (Letöltés dátuma: 2024. 10. 19.)

⁷⁹ Bt.II.1.399/2020/7. 7. o. [37]

⁸⁰ Bt.II.1.399/2020/7. 7. o. [39]

⁸¹ Bt.II.1.399/2020/7. 7. o. [40]

⁸² A Kúria Büntető Kollégiumának joggyakorlat elemző csoportjának 2021.EI.II.JGY.B.1. számú véleménye, 3. o.

képességű terhelt esetében számos aggályt vet fel bűnösséget beismerő vallomásának elfogadása.

A korlátozott beszámítási képességű terhelt beismerő vallomásának elfogadása körében annak javára szóló érveket is könnyedén meg lehet fogalmazni. Egyrésztől önmagában az, hogy a terheltnek van beszámítási képessége felveti, hogy mennyire lenne a terhelti jogokra hátrányos hatású, ha vallomásának értékét vitatnánk. Kevesebbet ér egy olyan terhelt beismerése, aki korlátozott beszámítási képességű? A terhelt kóros elmeállapota a beszámítási képességére tekintet nélkül a kötelező védelmet irányozza elő, így a nyilatkozatainak megtételében szakmai segítséget kap. Képes egy átlagos képességű védő átlátni teljes komplexitásában, hogy mentális zavarokban szenvedő védencének az eljárás mely kimenetele a legjobb? Az egyszerű megítélésű ügyekben pedig nem mondható méltányosnak, hogy pusztán beszámítási képessége okán megfosztjuk a terheltet az eljárás letisztult és gyors befejezésétől. És mi történik akkor, ha az ügy elbírálása mégsem olyan könnyedén áttekinthető, mint első pillantásra? Joggal merülhet fel az az álláspont is, hogyha a terhelttől már az előkészítő ülésen sem várható értékelhető nyilatkozat, akkor milyen cselekményt remélünk tőle a tárgyaláson? Mi változna néhány hónap alatt? A felsorolt érvek egy része érthető és nem is alaptalan, ennek ellenére meggyőződésem szerint nem biztosítják maradéktalanul és minden esetben a korlátozott beszámítási képességű terhelt jogainak és érdekeinek érvényesülését.

A beszámítási képesség korlátozott léte, nem jelenti azt, hogy az érintett személy elmeműködése megbízható csupán azt, hogy az nem hiányzik teljesen. Gondoljunk csak a polgári jogban a gondnokság alatt állás intézményére. Az, hogy valakit gondnokság alá helyeztek nem zárja ki a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségét, de nyilvánvalóan nem irreleváns egy büntetőeljárásban. A gondnokság alá helyezett személy ugyanis olyan mentális zavarban szenved, mely miatt nem rendelkezik az ügyeinek viteléhez szükséges belátási képességgel. Ebből kifejezetten egyértelműnek látszik, hogy egy ilyen embernek nemcsak polgári jogi, hanem büntetőjogi értelemben is korlátozott az elmeműködése, mely befolyásolhatja a beszámítási képességet is. Továbbá a helyzetet nehezítheti, hogy a gondnokság alá helyezett személy esetében a gondnoka hivatott érdekeit és akaratát képviselni, így „megkettőződhet” a büntetőeljárásban a védők száma.

A korlátozott beszámítási képességű terhelt beismerő vallomásának elfogadása a mellette szóló érvekkel szemben azonban olyan aggályokat vet fel, melyeket eloszlatni igencsak nehézkes. Az ilyen mértékű mentális zavarral küzdő személyekkel a megfelelő kommunikációs módszer eltér a megszokottól. A bíróságnak a kihallgatás során tagolt, közérthető és türelmes kommunikációt

kell tanúsítania, melyet pusztán az a körülmény, hogy a terhelt védővel rendelkezik nem pótol. Az előkészítő ülésen lehetséges szűkkörű kihallgatással, mely valójában kimerül egy-egy kérdésben, nem teszi lehetővé, hogy az eljáró bíróság kétséget kizáróan megbizonyosodjon a terhelt aktuális elmeállapotáról rendkívül rövid idő alatt. A tárgyalási szakba való továbblépés az ezzel kapcsolatban kialakult helytelen megítélés elkerülését segítheti elő, ahol lehetőség nyílik a terhelttel hosszabb kommunikációra. A korlátozott beszámítási képességű terheltet nagy valószínűséggel részletesebben kell kihallgatni az általánosnál ahhoz, hogy a bíróság meggyőződjön arról, hogy valóban alapítható tényállás a vallomására, az önmagában elegendő-e annak valósághű megállapításához vagy további bizonyítás is szükséges. Ilyen értelemben lényegtelen, hogy a terhelt korlátozott beszámíthatóságot eredményező kóros elmeállapota mikor alakult ki, csakis az számít, hogy az előkészítő ülésen a kihallgatás során fennáll a korlátozottság. Végül szeretném kiemelni, hogy terhelt beszámítási képességének korlátozottsága nem olyan esetkör, mely minden eljárásban előfordul, így bár az adott ügy vonatkozásában nem eredményez korai befejezést, a bíróságok ügyterhét összességében nem növeli. Az ilyen ritkán előforduló esetekben meglátásom szerint nem kellene az eljáró bíróságnak óvakodnia attól, hogy az ügyet tárgyalási szakba tovább engedje. A kommunikációs csatorna a terhelt irányába a tárgyaláson lényegesebb szélesebb, mint az előkészítő ülésen, így a bíróság is komolyabb bizonyosságra juthat a korlátozott beszámítási képességét illetően és ezzel saját munkájában is könnyebben küszöböli ki az ebből adódó esetleges hibákat.

A másik kérdés, mely megválaszolásra szorul, hogy az eljárás gyorsasága felülírhatja az egyéb büntetőeljárásban jelentős érdekeket? A válasz természetesen és következetesen: nem. Az ügyfelderítés és az anyagi igazság keresése olyan kiemelt eljárásjogi komponensek, melyek az eljárás részleges vagy teljes terjedelmében történő lezajlásával szemben feltételek nélküli érvényesülést kívánnak. Képzeljük el milyen eredménnyel zárulna az a büntetőeljárás, ahol az ilyen materiális jellegű megközelítés felülírja a valósághű tényállás megállapításának követelményét vagy a tisztességes eljáráshoz való jogot. Egy olyan büntetőeljárás, melyben a gyorsaság és költséghatékonyság képeznek primátust a további elvekkal szemben a jogállamiság és a jogbiztonság keretei között meglátásom szerint nem megvalósítható.

A Kúria határozatával és joggyakorlat elemző csoportjának véleményével látszólag eldöntötte a kérdést. Álláspontom szerint a Kúria döntése, lényegessége ellenére nem zárta le a korlátozott beszámítási képességű terhelt vallomásával kapcsolatos vitát, a határozat tartalmával egyet nem értő személyek aggályait sem oszlatta el.

A joggyakorlatban legsűrűbben előforduló elmeállapotra vonatkozó kórképeket részletesen bemutattam a korábbiakban. A felvázolt betegségek még enyhe tünetek fennállása esetén is könnyedén befolyásolhatják az érintett beszámítási képességét. Az általam felvillantott mentális zavarok döntő része a beteg valóságérzékelését torzítják, kiszámíthatatlan viselkedéssel és számos esetben érzelmi kitörésekkel járnak. Ez persze nem jelenti, hogy a terhelt beszámítási képessége a kóros állapotok valamelyikének fennállása esetén automatikusan korlátozottá válik. Az igazságügyi elmeorvosszakértő szakvéleménye azonban már megfelelő iránymutatást ad arra nézve, hogy a terhelt elmeállapota mennyire súlyos. A szakértő vizsgálódása kiterjedhet kifejezetten az eljárás alá vont személy vallomástételi képességére is.

Azt, hogy a beszámítási képességgel kapcsolatban felmerülő észszerű kétely előfordulását kizárja a Kúria, önmagában nem tartom teljes mértékben helyesnek. A kétely nemcsak a tisztázatlan helyzet esetében állhat elő, hanem a megállapított korlátozott beszámíthatóság mértékét illetően, annak pontos jelentése, kiterjedése tekintetében. Azonban amennyiben elfogadjuk a Kúria levezetését, a Be. 504. § (2) bekezdés további feltételeinek teljesülését is befolyásolhatja a terhelt kóros elmeállapota folytán előállt korlátozott beszámíthatósága. A Be. 504. § (2) bekezdés a) pontja előírja, hogy a vádlott beismerő vallomásának és tárgyaláshoz való jogról lemondásának természetét és elfogadásának következményeit meg kell értenie. E körben a bíróságnak fokozott odafigyeléssel kell eljárni a korlátozott beszámítási képességű terhelt esetén, hiszen az elmeállapot kóros működésének legtöbb fajtája nehezíti a logikus gondolkodást és a megértést, adott szituációk komplex szemléletét.

A jogszabály 504. § (2) bekezdés b) pontja tartalmazza az eddig fejtegetett feltételt, melyben a beszámítási képesség is kifejezésre jut. Ha a beszámítási képesség tisztázottsága esetén az észszerű kétely nem is értelmezhető, a beismerés önkéntessége szempontjából egyértelműen jelentősége van megmutatkozásának. Az önkéntesség kritériuma a terhelt saját akaratából, belátásából, befolyásmentesen tett beismerést követel meg. Az, hogy a vádlott védője tanácsára ismeri be bűnösségét, az önkéntességét nem sérti. Ám, ha olyan személy felelősségre vonására irányul az eljárás, aki akaratának kinyilvánítására, gondolatainak kifejezésére csak korlátozottan képes, felmerül a kérdés, hogy egy ilyen súlyú vallomás megtétele megfelel-e valóságos szándékának. Ebben a körben szükségszerűen fel kell merülnie az észszerű kételynek, még hozzá a beismerés önkéntességét illetően.

Az utolsó a Be. 504. § c) pontjában megfogalmazott feltétel kapcsán is jelentősége lehet a korlátozott beszámítási képességnek. A vádlott beismerő nyilatkozatának ugyanis egyértelműnek kell lennie és azt az eljárás ügyiratainak is alá kell támasztania. Elképzelhető,

hogy a valóságot nem egészségesen érzékelő vagy akár egy alacsony értelmi képességű személynek a vallomása ezt a kikötést nem teljesíti. Ez megnyilvánulhat összefüggéstelen mondataalkotásban vagy akár az elkövetés körülményeinek szokatlan látásmódjában.

A Kúria döntése tehát nem jelenti azt, hogy az eljáró bíróságnak nem kötelessége a korlátozott beszámítási képességű terhelt vallomásának elfogadása körében megfontoltan eljárni. Az, hogy a korlátozott beszámíthatóság önmagában nem okozza a beismerő vallomás elfogadhatatlanságát az előkészítő ülésen és hogy az észszerű kétely e körben nem értelmezhető, nem mentesíti a bíróságot az alól, hogy a további feltételek fennállásáról meggyőződjön. Ahogy látható, a feltételek bármelyik eleme hiányt szenvedhet a kóros elmeállapot sokféle megjelenése folytán. Önmagában a beszámítási képességnek a behatárolt értelmezése nem vezethet jogsértő eljáráshoz és a terhelt jogainak csorbulásához.

5. Összegzés

A büntetőeljárás a társadalomra veszélyes cselekmények elkövetőinek felelősségre vonására szolgál, melynek során az eljárás alá vont személy ártatlanságának vagy bűnösségének megállapítása bizonyítékok értékelésén alapszik. A jog által meghatározott keretek között lefolytatott bizonyítási eljárás a büntetőeljárás eredményességének kulcsfontosságú összetevője, melynek hiányában az eljárás ellehetetlenül. A Be. részletesen szabályozza a bizonyítás menetét és módját, mely biztosítja annak jogszerűségét és meghatározza a valósághű tényállás megállapításához vezető utat. A jogszabály kimerítően sorolja fel a bizonyítási eszközöket, melyek között tárgyi és személyi jellegűeket különböztetünk meg. A terhelt vallomása az utóbbi kategóriába tartozik, mivel a bizonyíték forrása maga a bűncselekményt potenciálisan elkövető személy.

A terhelt nyilatkozatai korántsem mellékesek a büntetőeljárásban. Ezek közül kiemelkedik a vallomás, mely lehet beismerés és tagadás egyaránt. A terhelti vallomás tartalmától a büntetőeljárás előrehaladása és további kimenetele alapvetően függ. A beismerő vallomás már a nyomozati szakban kedvező ügyészi intézkedések alkalmazását teszi lehetővé, sor kerülhet egyezség létrehozására vagy később a bírósági szakaszban az eljárás előkészítő ülésen történő befejezésére. A terhelt számára tehát több szempontból is előnyös lehet a beismerő vallomás megtétele, ám fontos kiemelni, hogy ez csupán joga és nem kötelessége. Annak érdekében, hogy a terhelt átlássa beismerésének következményeit, a hatóság eljárását a Be. garanciális szabályokkal bátyázza körbe. Alapelvei szinten ilyen az ártatlanság vétele, az önvádra kötelezés tilalma és a bizonyítási teher eloszlása is. Ehhez kötődően a terhelti jogok érvényesülésének biztosítékai kidolgozott módon jelennek meg a bizonyítási eszközök szabályai között is.

A terhelt vallomását a hatóság kihallgatásával szerzi be, mely eljárási cselekmény keretében az eljáró szerv az érintett személytől a bűncselekmény elkövetésével összefüggő információkat igyekszik megtudni. A kihallgatás formális és érdemi részre különül. Míg az előbbi a terhelt személyazonosságának megállapítását szolgálja, addig az érdemi fázisban maga a vallomástétel zajlik. A két rész között egyfajta válaszvonalat képez a terhelti figyelmeztetés, a jogtudományban használt elnevezésén a Miranda-elv. A figyelmeztetés funkciója, hogy a terhelt a számára érthető módon tájékoztatást kapjon jogairól. A Be. 185. § (1) bekezdése rendelkezik a terhelti figyelmeztetés hatályos kötelező tartalmáról. A hatóság figyelmezteti a terheltet arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomástételt bármikor megtagadhatja; hogy a vallomástétel megtagadása az eljárás folyását nem akadályozza és jogainak gyakorlását nem érinti; hogyha vallomást tesz az bizonyítékként felhasználható, valamint mást bűncselekmény

elkövetésével hamisan ne vádolhat, kegyeleti jogot hamis tényállítással nem sérthet. A terhelti figyelmeztetés elmaradása súlyos eljárási szabálysértés, ebben az esetben a vallomás bizonyítékként nem használható fel. A terhelt vallomásának különlegessége abban rejlik, hogy attól az eljárásbeli szereplőtől ered, aki a legnagyobb valószínűséggel képes a hatóság előtt feltárni a büntetőeljárás szempontjából jelentős tényeket. Bár a „bizonyítékok királynője” jelző az elmúlt korok homályába vész, a modern büntetőeljárásban is kulcsfontosságú, hogy a terhelt milyen tartalmú vallomást tesz vagy éppen nem tesz. A terhelt ilyen nyilatkozatának értékelhetősége azonban könnyen ingataggá válhat, amennyiben beszámítási képessége nem teljes. A beszámítási képesség a büntető anyagi jog területén kimunkált fogalom, melyet azonban a Be. is használ. A kifejezés mögött két összetevő rejlik, a felismerési és az akaratí képesség, melyek együttes, hiánytalan fennállása esetén teljesen beszámítható az érintett.

A beszámíthatóságot többféle ok is kizárhatja vagy korlátozhatja, dolgozatomban a hangsúlyt a kóros elmeállapokra helyeztem. A kóros elmeállapot egyes esetei nincsenek sem exemplifikatív, sem taxatív módon megjelenítve a jogszabályszövegekben, az értelmezéshez a jogalkotó nyitott meghatározást helyezett el a Btk. soraiban. Az ítélkezési gyakorlat alapján azonban a gyakran előforduló elmeállapotok köre nagyjából behatárolható. Idetartozik az elmebetegség megannyi típusa, a gyengeelméjűség, a szellemi leépülés, a tudatzavar és a személyiségzavar. Ezek mindegyikéről elmondható, hogy temérdek tünet és változó megjelenési forma jellemzi őket, így általános tétel a beszámíthatóságra gyakorolt hatásukról nem fogalmazható meg. Az viszont szinte teljeséggel bizonyos, hogy szinte mindegyik változat esetében felmerülhet az érintett beszámítási képességének korlátozottsága. Ezek eseti megítélése feltétlenül szakértőre tartozik. Dolgozatomban az összefüggések felvázolása után konkrét esetre vetítve megszerzett ismereteimet a korlátozott beszámítási képességű terhelt előkészítő ülésen tett váddal egyező, bűnösséget beismerő vallomásának és a tárgyaláshoz való jogáról lemondó nyilatkozatának elfogadásával kapcsolatos kérdéseket tekintettem át. Erre vonatkozólag a Kúria elvi élel mondta ki, hogy a korlátozott beszámítási képesség önmagában nem képezi a nyilatkozatok elfogadásának akadályát és ezzel az eljárás jogerős befejezését az előkészítő ülésen. Meglátásom szerint a bírói csúcsszerv ezen állásfoglalása vegyes képet mutat. Egyrésztől lehetővé teszi az eljárás rövid időn belüli és költséghatékony befejezését, másrészt a bíróságok ítélkezésében a szubjektivitásnak sokkal nagyobb teret enged. Bár úgy vélem, hogy a Kúria ezen meggyőződése nem szabadna, hogy a bíróságok munkáját érdemben befolyásolja, tekintettel arra, hogy a Be. 504. § (2) bekezdésében foglalt feltételek egyéb elemei is érintettek lehetnek egy korlátozottan beszámítható terhelt vallomásának vizsgálatakor, összességében a jogalkalmazó ezen álláspont okán még nehezebb helyzetbe került.

Ha a korlátozott beszámítási képesesség önmagában nem képezi az elfogadás akadályát, akkor mi is az ok, amikor igen? Honnan tudhatjuk, hogy a terhelt vallomástételi jogának gyakorlása körében már nem képes a nyilatkozat természetének és következményeinek felismerésére? Tényleg csupán annyi a válasz ezekre a kérdésekre, hogy az igazságügyi elmeorvos szakértők szakvéleménye alapján bírói mérlegelésen alapul?

A problémakör megoldása alapvetően két irányú lehet. Az egyik út a bírói mérlegelés teljes kirekesztése és a korlátozott beszámítási képességű terhelt előkészítő ülésen tett beismerő vallomása elfogadásának kizárása akár jogszabályi szinten. Nem tartom a törvényi szintű szabályozás igényét szokatlan felvetésnek különösen azt figyelembe véve, hogy a beszámíthatatlanság anyagi jogi és eljárásjogi következményei így is kidolgozottak. Ezzel szemben a korlátozott beszámíthatósággal teljeskörűen csak az anyagi jog térsége foglalkozik és az eljárásjogi kérdések hol rendezettek, például a kötelező védelem esetében, hol bizonytalanok akárcsak az előkészítő ülés körében. Amíg azonban a Kúria álláspontja és a jogalkotó véleménye egyaránt változatlan, addig úgy vélekedek, hogy egy ilyen horderejű döntésben, mely ráadásul komplex szakkérdéssel áll szoros összefüggésben, nem szabadna magára hagyni a jogalkalmazót. Egy tapasztalt, hosszú évekre visszanyúló ítélkezési gyakorlattal rendelkező bíró talán könnyen megítéli az előtte álló ilyen eseteket, ám ez nem fogalmazható meg általánosságban mindenkiről. A korlátozott beszámítási képesség jogi környezetben történő értelmezését az orvostudomány és a jogtudomány egyaránt segíthetné, azonban még ez is csupán iránymutatásként szolgálhatna a jogalkalmazásban. A kérdéskörben talán a legfőbb segítséget az nyújtaná, ha készülné egy igazságügyi szakértők részére és által összeállított módszertani levél, valamint, ha a Kúria joggyakorlat elemző csoportja egy a korábbinál részletesebb vizsgálatot folytatna, mely akár kritériumokat fogalmaz meg a korlátozott beszámítási képesség megítélésére. A szakkérdés és jogkérdés határa igencsak keskeny ezen a területen, de a jogalkalmazás szemszögéből releváns szempontok összefoglalása egy kezdő bíró munkáját is előmozdítaná azzal, hogy támpontot nyújt számára. Emellett ezzel az esetkörben a bírói szubjektivitás is kiegyensúlyozottabbá válhat, mely a joggyakorlat egységességét szolgálja.

A terhelt vallomásának és a beszámítási képességnek több közös kapcsolódási pontja van, mint azt első ránézésre gondolnánk. A számtalan kérdés, melyet én magam is feltettem e dolgozat sorait írva, többnyire megválaszolatlan, vagy csak felszínes megvilágítást kap. Pedig ezen összefüggések jelentőségét nem nehéz belátni, hiszen az eljárás főszereplőjéhez kapcsolódnak. Bár a terhelt személyét a közgondolkodás jellemzően negatívnak mutatja, valójában a büntető anyagi és eljárásjog célja is csak akkor teljesedhet ki igazán, ha ezen középpontban álló személy

jogai érvényesülnek. Hiszen nem az a feladatunk, hogy a bűnelkövetőt végül is visszavezessük a társadalomba és távoltartsuk a további kihágásoktól? Ennek egy lépése az, hogy a korlátozottan beszámítható embertársaink számára megfelelő esélyeket és lehetőségeket kínálunk jogaik gyakorlására.

Felhasznált irodalom

- AMBRUS István: Az autonóm járművek és a büntetőjogi felelősségrevonás akadályai. In: MEZEI Kitti (szerk.): *A bűnügyi tudományok és az informatika*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest – Pécs, 2019. 9-25. o.
- DR. BARAN Brigitta–DR. CZOBOR Pál–DR. FEKETE Szabolcs–DR. SOMOGYI Andrea–DR. GAZDAG Gábor: Hogyan lehetne az igazságügyi pszichiátriát vonzóbbá tenni? *Orvosi Hetilap*. 2023/35. 1373-1380. o.
- BÁRÁNY Boglárka: A büntetőeljárás kihallgatás és meghallgatás összehasonlítása. *Belügyi Szemle*, 2015/2. 93-114. o.
- BÁRD Károly: A hallgatás ára. *Fundamentum*, 2005/3. 5-16. o.
- BARTOL, Curt R.–BARTOL, Anne M.: *Introduction to Forensic Psychology: research and application*. Sage Publications, Inc., 2019.
- BELLAVICS Mária Zsóka: A fiatalok bűnelkövetők körében leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek. *Magyar Rendészet*, 2021/2. 97-109. o.
- BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános rész*. ORAC Kiadó Kft., Budapest, 2022.
- BENCZE Mátyás: A kor színvonalán? - Az új büntetőeljárás kódex válasza a jelen kihívásaira. *Pro Futuro*, 2018/3. 11-36. o.
- BÉRCES Viktor: A büntetőperbeli bizonyítás alapfogalmainak dogmatikai megközelítései a hazai jogtudományban. *Iustum Aequum Salutare*, 2018/1. 19-32. o.
- BÉRCES Viktor: A terhelt vallomásának értékelése és a beismerő vallomás jelentősége, különös tekintettel a hazai joggyakorlatra. *Kúriai Döntések*, 2023/1. 179-186. o.
- BÓCZ Endre–FINSZTER Géza: *Kriminálisztika joghallgatóknak*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- CHEN, Jen-Hau – LIN, Kun-Pei – CHEN, Ching-Yen: Risk Factors for Dementia. *Journal of the Formosan Medical Association*. October 2009, Volume 108. 754-764. o.
- CSERNYIKNÉ DR. PÓTH Ágnes (szerk.)–FOGARASI Mihály (szerk.): *Kriminálpszichológia*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006.
- DR. DOMÁN Augusztina: Az igazságügyi orvosszakértő feladatának nehézségei a beszámítási képességet illetően. *Büntetőjogi Szemle*. 2019/1. 35-38. o.
- ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2007.
- ERDEI Árpád: Újítások, találmányok, felfedezések a büntetőeljárás bizonyításban. *Belügyi Szemle*, 2018/3., 5-21. o.

- FEHÉR Lenke: *Elmebetegség – Büntetőjog - Beszámíthatóság*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1993.
- FEKETE Mária–DR. GRÁD András: *Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak*. HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002.
- FERNEZELYI Bori–LÉGMÁN Anna: A skizofrénia társadalmi narratívái. *Esély*, 2003/6. 39-57. o.
- GYULAY Dániel: A tudati oldal elemzése, különös tekintettel az emberölés tényállására. In: ÁDÁNY Tamás–SZILÁGYI Pál (szerk.): *'Do ut des' Műhelytanulmányok a PPKE JÁK hallgatóitól*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara, Budapest, 2016. 9-18. o.
- HÁGER Tamás: A tényállás megállapítása a büntetőperben, a tudati tények megjelenése a tényállásban. *Jura*, 2017/1. 238-246. o.
- HÁGER Tamás: A terhelti vallomás mint személyi bizonyíték a nyomozásban. *Belügyi Szemle*, 2014/11., 22-38. o.
- HELMS, Jeffrey L.: Analysis of the Components of the Miranda Warnings. *Journal of Forensic Psychology Practice*, 2007, Volume 7. 59-76. o.
- JUNG E Eszter: A Miranda-figyelmeztetés helye és szerepe a magyar büntetőeljárásban. In: JUNG E Eszter (szerk.): *Büntetőjogi Tanulmányok XI*. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2010. 59-70. o.
- JUNG E Eszter: Gondolatok az előkészítő ülésről. In: JUNG E Eszter (szerk.): *Büntetőjogi Tanulmányok XX*. MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Veszprém, 2020. 291-302. o.
- KALÁPOS Miklós Péter: Pszichiátria, forenzikus pszichiátria és társadalom. *Psychiatria Hungarica*, 2014/1. 75-89. o.
- KURIS Kinga: Az elmeorvoszakértők szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel az emberöléssel kapcsolatos ügyekre. In: ÁDÁNY Tamás–SZILÁGYI Pál (szerk.): *'Do ut des' Műhelytanulmányok a PPKE JÁK hallgatóitól*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara, Budapest, 2016. 19-32. o.
- MEZŐ Annamária: A terhelt vallomásának szerepe a büntetőeljárásban. *Debreceni Jogi Műhely*, 2012/3., 111-117. o.
- NEDOPIL, N.: Forensische Psychiatrie. *Fortschritte der Neurologie Pschyatrie*. 2007/3. 172-185. o.
- PUSZTAI László: *A modern büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.

- ROGERS, Richard–BLACKWOOD, Hayley L.–FIDUCCIA, Chelsea E.–STEADHAM, Jennifer A.–DROGIN, Eric Y.–ROGSTAD, Jill E.: Juvenile Miranda Warnings: Perfunctory Rituals or Procedural Safeguards? *Criminal Justice and Behavior*, 2012, Volume 39. 229-249. o.
- ROGERS, Richard–HARRISON, Kimberly S.–SHUMAN, Daniel W.– SEWELL, Kenneth W.– HAZELWOOD, Liza L.: An Analysis of Miranda Warnings and Waivers: Comprehension and Coverage. *Law And Human Behavior*, April 2007, Volume 31. 177-192. o.
- SZALAI András: A terhelt nyilatkozatának bizonyító ereje a hatékony védekezés szempontjából. *Eljárásjogi Szemle*, 2016/2., 36-41. o.
- DR. SZILÁGYI Anikó: Igazságügyi orvostan a büntetőjogi gyakorlatban. Debrecen, 2009.
- TÓTH Andrea Noémi–HÁGER Tamás: A terhelt vallomása a büntetőeljárásban bírósági szakaszában, egyes eljárási szabályok megítélése. *Miskolci Jogi Szemle*, 2013/2. 78-91. o.
- VILICS Tünde: Kriminálpszichológia és kriminálpszichológus. *Magyar Rendészet*. 2020/4. 219-239. o.
- ZSIROS Bettina: Túlbizonyítás mint az igazságkeresés egy anomáliája a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 2022/4. 669-687. o.

Felhasznált jogforrások

- 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről
- BH 2001. 458
- Bfv.I.887/2021/7.
- Bt.II.1.399/2020/7.
- Bfv.III.76/2024/10

Felhasznált internetes források

- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C törvény miniszteri indokolása <https://www.parlament.hu/irom39/06958/06958.pdf> (Letöltés dátuma: 2024. 09. 15.)
- A Kúria Büntető Kollégiumának joggyakorlat elemző csoportjának 2021.EI.II.JGY.B.1. számú összefoglaló véleménye
- <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=t%C3%A9ny> (Letöltés dátuma: 2024. 07. 27.)

- <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=besz%C3%A1m%C3%ADthatatlan> (Letöltés dátuma: 2024. 09. 15.)
- <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (Letöltés dátuma: 2024. 10. 13.)
- <https://eakta.birosag.hu/anonimizalt-hatarozat-pdf/?birosagName=K%C3%BAria&ugyszam=Bfv.887/2021/7&azonosito=b1ad99c8-b5ba-46e5-89c9-78e229f94faf> (Letöltés dátuma: 2024. 10. 18.)
- <https://jogkodex.hu/doc/2460571> (Letöltés dátuma: 2024. 10. 19.)